

Bijdrage tot den rechtstoestand der erfgooiers

<https://hdl.handle.net/1874/241091>

Jur. 23 Jan. 1884

A. qu. 192.

L. RINKEL.

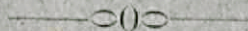
BIJDRAGE

TOT DEN

RECHTSTOESTAND

DER

ERFGOOIERS.

UTRECHT — 1884.

Stoom Boek- en Steendrukkerij „de Industrie”,

J. VAN DRUTEN.

A, qu.
192

BIJDRAGE

TOT DEN

RECHTSTOESTAND DER ERFGOOIERS.

BIJDRAGE
TOT DEN
RECHTSTOESTAND DER ERFGOOIERS.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD

VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

M^r. H. J. HAMAKER,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT

EN OP VOORDRACHT VAN DE

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID,

TE VERDEDIGEN

op Woensdag den 23sten Januari 1884, des namiddags te 3 uren,

DOOR

LAMBERTUS RINKEL,

geboren te Hilversum.

UTRECHT — 1884.

Stoom Boek- en Steendrukkerij „de Industrie”,

J. VAN DRUTEN.

Op de eerste bladzijde van mijn proefschrift is het mij een behoefte, een woord van hulde te brengen aan de nagedachtenis van den Heer ALBERTUS PERK, in leven notaris te Hilversum, den man, die zooveel in het belang van geheel Gooiland en van de Erfgooiers heeft verricht, en dien ik in mijne jeugd mocht leeren kennen en hoogachten. De vele wenken, welke ik het voorrecht had van hem te ontvangen, zullen mij steeds bijblijven.

Aan zijne nagelaten betrekkingen ben ik veel dank verschuldigd, voor de bereidwilligheid waarmede zij mij toegang verleenden tot de belangrijke verzameling van geschriften en aantekeningen, betreffende de gebruiksrechten der Erfgooiers, door den Heer PERK bijeengebracht.

Aan U Hoogleraren, wier onderwijs ik gedurende mijn studietijd heb mogen genieten, betuig ik mijn welgemeenden dank.

In het bijzonder ben ik U Hooggel. DE GEER erkentelijk voor de inlichtingen, welke ik bij het samenstellen van mijn proefschrift, van U mocht ontvangen.

Gij, mijne vrienden en bekenden, ik roep U een hartelijk „vaarwel” toe.

I N H O U D.

Voorwoord.	Bladz.
HOOFDSTUK I. Inleiding	I
„ II. Overzicht van den oorsprong en de ontwikkeling der markgenootschappen in het algemeen	8
„ III. De oudste oorkonden betreffende „Nardinclant” en de rechten van den grondeigenaar	31
„ IV. De vereeniging der Erfgooiers	43
§ 1. Hare verhouding tot den grondheer.	43
§ 2. Haar zakelijk recht op den bodem.	55
§ 3. De leden en hunne rechten	65
§ 4. Hare verhouding tot de Stad Naarden en de Dorpen in Gooiland	76
„ V. De wetten, welke de rechten der Erfgooiers beheerschen en het wetsontwerp van 7 Mei 1882	94

VOORWOORD.

Met betrekking tot het gemeenschappelijk gebruik der heide en weiden in Gooiland doen zich vooral de vier volgende vragen voor: 1°. Welke is de oorsprong van de rechten der gezamenlijke Erfgooiers aan de gronden? 2°. Welk recht op de gronden had de vereeniging der Erfgooiers oudtijds en welk recht heeft zij nu? 3°. Is hunne vereeniging een zedelijk lichaam? 4°. Moeten de burgerlijke gemeenten in Gooiland geacht worden rechten aan de gronden te hebben?

Het is het doel van dit proefschrift deze vragen te beantwoorden.

Reeds zagen zeer belangrijke geschriften over het gebruik der Erfgooiers het licht, o. a.:

IETS OVER GOOILAND, de ontginning van hetzelfde en de regten van het Domein, als Eigenaar en der gebruikers. Door *Jr. Mr. C. Backer*, Lid van de Regtbank van Eersten Aanleg te Amsterdam, en van de Commissie van Landbouw van Noord-Holland. Amsterdam, Johannes Müller, 1838, IV, 95 blz. in 8°.

WIE ZIJN DE GERECHTIGDEN TOT HET GEBRUIK VAN DE GEMEENTE VAN GOOYLAND? Door *Jkhr. Mr. C. Backer*, Lid van de Arrondissements-Regtbank te Amsterdam. (Geplaatst in de Nederlandsche Jaarboeken voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving, verzameld en uitgegeven door Mr. C. A. den Tex en Mr. J. van Hall, II^{de} Deel, II^{de} St., bl. 246—270.)

VERSLAG OMTRENT DEN OORSPRONG EN DEN AARD DER GEBRUIKRECHTEN OP DE HEIDEN EN WEIDEN IN GOOILAND; bijzonder in betrekking tot de vraag, wie de Gerechtigden zijn tot dat gebruik. Door *A. Perk*, Secretaris der Vergadering van Stad en Lande van Gooiland en Agent van het Domein te Hilversum. Te Arnhem, bij Is. An. Nyhoff, 1842. II, 102 en LXXI blz. in 4°.

VERDEDIGING VAN HET REGT DER DORPSGEMEENTEN IN GOOYLAND, OP DE HEIDEN EN WEIDEN ALDAAR GELEGEN. Door *Jr. Mr. C. Backer*, Lid van de Arrondisse-

ments-Regtbank te Amsterdam. Te Amsterdam, bij
C. Weddepohl, 1842, 52 blz. in 8°.

In „de Gids” van 1844 bl. 284 en vlgg. geeft de Heer
W. J. C. van Hasselt eene beoordeeling van genoemde
werken.

Het gemelde Verslag van den Heer *A. Perk* is zeer
belangrijk, omdat het tevens de voornaamste feiten en
bijlagen bevat, welke op het gebruik der Erfgooiers van
toepassing zijn.

HOOFDSTUK I.

Inleiding.

Ieder, die het gemeenschappelijk gebruik van de heide en weiden in Gooiland, door de zoogenaamde Erfgooiers, heeft leeren kennen, moet zich inderdaad verwonderen over den eigenaardigen toestand, welke in gemelde landstreek wordt aangetroffen, omdat hij met de maatschappelijke en wettelijke beginselen van heden zooveel verschilt. Die toestand doet zich als volgt voor:

Een aantal familiën (Erfgooiers) gebruiken gemeenschappelijk de uitgestrekte heide en weiden in Gooiland. Als beginsel geldt, dat de mannelijke afkomelingen der Erfgooiers, wanneer zij een bepaalden leeftijd hebben bereikt en niet bij anderen inwonen, het gebruik der gemeene gronden kunnen uitoefenen. Met uitzondering der nagelaten weduwe hebben de vrouwelijke afkomelingen geen zelfstandig gebruik, doch een weeskind heeft een vol gebruik, wanneer hij na den dood zijner ouders met zijne ongehuwde zusters den boedel zijner ouders aanhoudt, zoodat hieruit de invloed der vrouwelijke afkomelingen is op te maken.

Het recht der Erfgooiers berust op geboorte en aanhuwelijking, terwijl zij, die niet van Gooische ouders afstammen of niet met mannelijke Erfgooiers gehuwd zijn, geen genot der gemeene gronden kunnen trekken.

Wel wordt aan niet-Erfgooiers, „vreemden” genoemd, tegen vergoeding eenig bepaald gebruik der gronden toegestaan, maar aan hen kan dat gebruik evenzeer geweigerd worden.

Door het huwelijk met een vreemde verliest een vrouwelijke afkomeling van een Erfgooier, ook voor hare kinderen, alle aanspraak op het gebruik der gemeene gronden.

Daardoor bleef het gebruik steeds bij dezelfde familiën en zijn de Erfgooiers te beschouwen als de lijnrechte afstammelingen van de eerste bewoners der landstreek.

Reeds bij het leven van den vader kan een mannelijk afkomeling van een Erfgooier tot het volle genot der gronden komen, mits hij maar een eigen huishouding heeft, want de zoons treden niet in de rechten van hunnen overleden vader, maar hebben uit eigen hoofde een gelijk gebruik als hun vader.

Geboorte of aanhuwelijking geven echter alleen nog geene bevoegdheid tot het gebruik, er wordt bovendien geëischt, dat de gebruiker een eigen huishouding hebbe en in Gooiland gevestigd zij. Van daar is in de eerste plaats ieder gehuwd Erfgooier tot het gebruik gerechtigd, alsmede de langstlevende echtgenoot en de nagelaten kinderen, voor zoover dezen in den boedel (weer) van hunne ouders blijven zitten. Erfgooiers, die bij anderen inwonen, b. v. de ongehuwde kinderen, die bij hunne ouders inwonen of bij anderen dienstbaar zijn, hebben geene aanspraak op het gebruik der gronden, terwijl de langstlevende echtgenoot door niet in zijnen boedel te blijven,

d. i. door bij anderen te gaan wonen, het gebruik verliest ¹⁾).

Daar alleen zij, die in Gooiland huishouding hebben, tot het gebruik der gronden gerechtigd zijn, zijn allen, die buiten Gooiland wonen, van het genot der landen uitgesloten. Hunne zoons zijn, onverschillig waar zij geboren werden, toch Erfgooiers en kunnen het gebruik der gronden uitoefenen, wanneer zij aan alle vereischten voldoen ²⁾).

De Erfgooiers kunnen dan ook door anderen hun gebruik niet laten uitoefenen; vele Erfgooiers hebben bij het gebruik geen belang, en daar zij het niet aan anderen kunnen afstaan, leveren de heide en weiden hun hoege-naamd geene voordeelen op, evenmin als aan de *arme* Erfgooiers, die geen eigen vee hebben om op de gemeenschappelijke weiden te brengen.

Door uitsluiting van de vreemden, het vorderen van „eigen huishouding” en bepaling, dat de gerechtigden zelve gebruik moeten maken, hield de eigenaardige toestand in Gooiland stand.

De omvang van ieders gebruik is ongelijk, doch wordt geregeld overeenkomstig des gebruikers behoefte om te bestaan. Van daar hebben gehuwde lieden een volle scharing (d. i. het recht, om zeven stuks vee op de gemeene weiden te brengen.) Twee paar gehuwden genieten, wanneer zij ééne huishouding hebben, wel meer rechten dan één paar dat zelfstandig woont, maar zij hebben toch minder genot dan wanneer zij ieder afzonderlijk huishouding hadden. Één mannelijk weeskind,

¹⁾ Blijkens den schaarbrief van 1442 behield de overblijvende echtgenoot altijd eenig genot, en dit was zeer billijk.

²⁾ Ook dit was eertijds anders blijkens den schaarbrief van 1568 onder N°. 21.

mits 18 jaar oud en eigen huishouding hebbende, heeft een halve scharing, daarentegen, wanneer er meerdere weeskinderen zijn nagelaten, behouden deze 't volle schaarrecht.

De heide en weiden zijn gelegen onder het ressort van de zes gemeenten van Gooiland, en wel onder Naarden, Laren, Huizen, Hilversum, Blaricum en Bussum. Waar de Erfgooier ook in Gooiland moge wonen, hij vindt gemeene gronden tot zijn gebruik. Toch is zijne woonplaats van veel belang ten aanzien van zijne bevoegdheid tot gebruik, want het hangt van de woonplaats af van welke gronden de Erfgooier gebruik kan maken, zonder dat juist de gerechtigden, die in eenige gemeente van Gooiland wonen, alleen 't gebruik der gronden hebben onder die gemeente gelegen, want b. v. de Erfgooiers te Laren, Huizen en Blaricum gebruiken gemeenschappelijk een uitgestrekte weide, voor zoover ik meen alleen kadastraal onder Huizen gelegen.

Met verandering van woonplaats verkrijgt de Erfgooier 't gebruik van andere gronden. Zoo b. v. heeft een Erfgooier, die van Laren naar Hilversum is vertrokken, het recht om op de meent te scharen, welke bij de Erfgooiers, die te Hilversum wonen, in gebruik is. Door het vertrek naar eene andere gemeente wordt dus het gebruik der gronden waarop men vroeger Schaarrecht kon uitoefenen verloren.

De eigendom der gronden is tegen afstand van het gebruiksrecht op andere gronden, van het Domein op de vereeniging der Erfgooiers, die een zedelijk lichaam uitmaken, overgegaan.

De Erfgooiers oefenen ieder in het bijzonder alleen

't gebruik der gronden uit. Een uitgebreide macht van bestuur en regeling over de gemeene gronden wordt uitgeoefend door een college, bekend onder den naam van „de vergadering van Stad en Lande van Gooiland.”

Dat college is zeer eigenaardig samengesteld:

Het bestaat uit de zes burgemeesters van de zes gemeenten in Gooiland, benevens uit gecommitteerden van de verschillende gemeenteraden, en wel uit elke gemeente twee; en deze allen benoemen een Secretaris, tevens Penningmeester. De burgemeesters hebben als zoodanig zitting.

Genoemd college acht zich niet alleen tot het bestuur der gemeene gronden gerechtigd, maar staat ook gronden in eigendom of in erfpacht af aan bijzondere personen. Vooral de zoogenaamde schaarbrieven en reglementen, waarbij de wijze en omvang van ieders gebruik zijn vastgesteld, zijn door dit college gemaakt.

Het college vergadert minstens eenmaal in het jaar, ter vergadering worden zes stemmen uitgebracht. Ieder burgemeester met zijne gecommitteerden heeft ééne stem ¹⁾. Zij handelen echter niet als lasthebbers van de gemeenten, maar zouden — al is dit niet gewoon — naar goedvinden kunnen stemmen en handelen als bestuurders en hoofden van het zedelijk lichaam der Erfgooiers.

Zij besluiten echter altijd overeenkomstig den wensch in elken gemeenteraad uitgesproken. Opdat de gemeenteraden zich verklaren kunnen, wordt al wat het college ter vergadering zal behandelen vooraf in de verschillende

¹⁾ Als de Burgemeester geen Erfgooier is dan moeten de gecommitteerden in zijne plaats stemmen.

raadsvergaderingen behandeld. Op deze wijze hebben de gemeenteraden een grooten invloed op het beheer van het zedelijk lichaam verkregen ofschoon de leden vaak niet tot de Erfgooiers behooren.

De Secretaris roept de burgemeesters en gecommiteerden tot elke vergadering bijeen.

In de kas der vergadering van Stad en Lande van Gooiland komen de inkomsten wegens verkoop van gronden, erfpachten, jachtpermissien, enz. Door de geringe uitgaven blijven er nu en dan batige saldo's over, die eigenaardig verdeeld worden. Bij die verdeling genieten de meentmeesters van Naarden $\frac{1}{4}$, die van Hilversum ook $\frac{1}{4}$, die van Huizen $\frac{2}{16}$, van Bussum $\frac{1}{16}$, van Laren $\frac{1}{8}$ en die van Blaricum mede $\frac{1}{8}$. De meentmeesters storten de gelden in de zoogenaamde meentkassen, die door hen beheerd worden, terwijl de gelden strekken ter verbetering der meenten.

Bijzonder eigenaardig is de uitkeering, welke de burgerlijke gemeente van Naarden nog heden geniet, ten bedrage van zestig gulden. Deze uitkeering dagteekent reeds van het jaar 1568 en werd toen aan de stad als zedelijk lichaam toegestaan, ter vergoeding voor het mindere genot, dat de Erfgooiers te Naarden van de heide hadden.

Uit de samenstelling van het college, dat de bezittingen der Erfgooiers bestuurt en niet minder uit de uitkeering, welke de gemeente Naarden geniet, blijkt, dat er groote inmenging bestaat van de zijde der burgerlijke gemeenten in de zaken der Erfgooiers, waardoor velen gemeend hebben, dat aan deze publiekrechtelijke lichamen belangrijke rechten op de gemeene gronden toebehooren. Toch is dit niet

het geval. De invloed der gemeentebesturen heeft slechts een historischen oorsprong.

Met het dagelijksch toezicht over de gemeene gronden en op de uitoefening van het gebruik dier gronden, zijn in elke gemeente van Gooiland, twee zoogenaamde Schaar- of Meent-meesters belast. Ten opzichte van deze personen is bij resolutie van de vergadering van Stad en Lande van Gooiland van den 25sten April 1877 bepaald: „Dat meentmeesters zullen worden aangesteld door Burgemeesters en Wethouders, of door den Raad; naardat zulks tot hiertoe in elke gemeente gebruikelijk was.”

In hunne hoedanigheid waken zij voor de nakoming der bepalingen in de schaarbrieven en reglementen vervat, zij zien toe, dat de gerechtigden den omvang van hun gebruik niet overschrijden, en zorgen er vooral voor, dat door niet gerechtigden geen gebruik van de gemeene gronden worde gemaakt, tenzij met toestemming en tegen een daarvoor vastgestelde vergoeding. Ook beheeren deze meentmeesters de meentkas, waarin niet alleen voormelde aandeelen der verdeelde batige saldo's komen, maar bovendien nog andere ontvangsten, b.v. de gelden, welke ieder gebruiker der weiden moet voldoen, ter bestrijding der uitgaven voor het onderhoud en de verbetering der gemeene weiden.

Tot verklaring van dezen eigenaardigen toestand in Gooiland, moeten wij het oog vestigen op den oorsprong en de ontwikkeling der in vroegere eeuwen in geheel Europa zich bevindende marken en landelijke vereenigingen, want hiermede stemt de oorsprong en de ontwikkeling van de rechten der Erfgooiers geheel en al overeen.

HOOFDSTUK II.

Overzicht van den oorsprong en de ontwikkeling der markgenootschappen in het algemeen. ¹⁾

Evenals alle herdersvolken, welke van de voortbrengselen van hun vee en de jacht moeten bestaan en alleen voor zooveel noodig landbouw uitoefenen, hielden de oude Germanen zich, tijdens hun nomadeleven, slechts zoolang in eene landstreek op als er weiden voor hun vee voorhanden waren. Grondbezit had voor hen verder geene waarde, alle gronden behoorden aan den stam en stonden onder bescherming zijner leden. De leden zelf hadden geen bijzonder grondbezit, hetgeen niet alleen onnoodig maar ook, om de telkens wederkeerende verhuizingen, van geen waarde zou geweest zijn.

Tijdens hunne onderwerping aan de Romeinsche heerschappij hadden de Germanen zich reeds meer vaste woon-

¹⁾ Voor een juist begrip van den oorsprong en de ontwikkeling van het gebruik der Erfgooiers kwam mij dit hoofdstuk noodzakelijk voor. Het daarin gemelde is hoofdzakelijk getrokken uit het werk van Dr. Ott Gierke „Das deutsche Genossenschaftsrecht”, waarnaar in het algemeen wordt verwezen.

plaatsen gekozen en beoefenden ook den landbouw. De berichten van Caesar ¹⁾ en Tacitus ²⁾ zijn daarom zeer belangrijk, want zij leeren ons de eigenaardige gebruiken kennen, welke bij de Germanen met betrekking tot den akkerbouw in zwang waren.

Die romeinsche geschiedschrijvers toch doen ons zien, dat de Germanen ook toen nog geen bizonderen eigendom aan de gronden kenden, want de akkerlanden werden jaarlijks onder de leden van den stam, naar gelang van ieders waardigheid verdeeld, terwijl de „ager”, waaronder de bosschen en andere woeste gronden te verstaan zijn, onverdeeld bleef en gemeenschappelijk door de leden werd gebruikt.

Alleen de woning of hoeve, met een geringe oppervlakte gronds daar rondom gelegen, schijnt het eerst privaat-eigendom geweest te zijn.

Verschillende hoeven bij elkander vormden eenen wijk of vicus ³⁾ en de bewoners dezer vici waren door stamverwantschap en gemeenschappelijke belangen tot één lichaam vereenigd.

Niet uitsluitend het gemeenschappelijk belang bij den bodem maar bovendien nog vele andere belangen, welke

¹⁾ Caesar Comm. d. b. G. Lib. IV cap. 1, en Lib. VI cap. 26.

²⁾ Tacitus, Germ. cap. XVI.

³⁾ Uit verschillende berichten kunnen wij opmaken, dat het oude Germanie, waartoe ook ons vaderland behoorde, omstreeks het begin onzer jaartelling door groepen van nauwverwante volkstammen en door enkele volkeren was bewoond, ook de enkele volkeren waren doorgaans weder in afdeelingen gescheiden die afzonderlijke landstreken of gouwen (pagi) bewoonden. Die gouwen nu bestonden uit verschillende buurschappen van op zichzelf staande woningen of uit zoogenaamde wijken (vici). Zie, Jhr. de Geer van Oudegein „Het oude Trecht” bl. 1.

wij thans door het publiek recht geregeld zien, maakten eene vereeniging tusschen de bewoners eener landstreek noodzakelijk. In het algemeen kunnen de *vici* eenigszins bij onze bürgerlijke gemeenten vergeleken worden, doch zij verschillen van de laatste vooral hierin, dat de dorpsbewoners op hunne gemeenschappelijke vergaderingen ook die onderlinge rechtsbetrekkingen regelden, welke thans tot het gebied van het privaatrecht gerekend worden en recht spraken over geschillen en overtredingen, en dat bij elken vicus uitgestrekte onverdeelde gronden behoorden, welke gedeeltelijk voor algemeene doeleinden doch hoofdzakelijk voor het bijzonder gebruik der bewoners waren bestemd. De vereeniging der dorpsbewoners was dan ook zoowel van publiekrechtelijken als van privaatrechtelijken aard.

Welke rechten en verplichtingen met het lidmaatschap van den stam vereenigd waren, behoeft hier niet te worden nagegaan en valt ook buiten ons bestek. Als zeker is evenwel aan te nemen, dat òn het gebruik van het akkerland òn dat der onverdeelde gronden uitvloeisels van het lidmaatschap waren, terwijl het lidmaatschap zelve van zuiver persoonlijke vereischten — geboorte en opname — afhankelijk was.

De vereeniging droeg dan ook een zuiver persoonlijk karakter, want bijzonder grondbezit kenden de Germanen op dat tijdstip nog niet, waarom dat ook geen invloed kon uitoefenen op den aard der vereeniging noch op de voorwaarden van het lidmaatschap en de rechten en verplichtingen der leden.

Hoe geheel veranderd treffen wij den toestand der landelijke bevolking aan tijdens de achtste eeuw. Geheel Duitschland en ook Nederland waren in kringen of marken (*villae*) verdeeld.

Die marken waren meestal uitgestrekte landstreken, wier bewoners in eene of meerdere buurschappen bij elkander woonden. Behalve de hoeven en het akkerland, dat rondom de buurschap was gelegen en onder de benaming van esch (enk, eng) bekend was, waren de overige gronden de bezitting der bewoners, tot ééne eenheid — één lichaam — vereenigd. Aan de hoeven en het akkerland hadden de bezitters een voor erfopvolging vatbaar zakelijk recht, hetwelk wij wel den naam van *eigendom* kunnen geven, hoewel de macht van den bezitter van die goederen niet zoo uitgebreid was als volgens ons begrip uit onbeperkt eigendomsrecht voortvloeit.

De oorzaak van het ontstaan van dat bijzonder zakelijk recht aan het akkerland is gemakkelijk na te gaan. Zoodra toch de uitoefening van den landbouw het hoofdbedrijf der bewoners was geworden, eischte een goede behandeling, dat het bouwland voor langer dan één jaar bij denzelfden persoon of zijn gezin in gebruik bleef. Dat dit heeft plaats gehad bewijzen ons verschillende bronnen o. a. „wordt in de friesche landrechten ¹⁾ gehandeld van de „hammerken of hemrikken, gronden die in eigendom behoorden aan de buurtschap, doch die verdeeld werden „en waarvan aan elk gezin der buurtschap een deel ten „gebruike werd toegewezen voor den tijd van vier jaren.” ²⁾

Na verloop der gebruiks jaren werd het akkerland op nieuw verdeeld (verloot), zoodat er, zoolang die gewoonte bleef standhouden, geen sprake van bijzonderen grondeigen-

¹⁾ Richthofen, Wörterbuch § 795 u. 924 en von Maurer „Einleitung zur Mark-, Hof-, Dorf- und Stadtverfassung” § 9.

²⁾ Mr. A. M. Pleyte „De rechtstoestand der Marken in Nederland” bl. 24.

dom kon zijn. In het meer noordelijke gedeelte van Europa had nog lang ieder lid van het markgenootschap het recht om eene nieuwe opmeting en verdeeling van het akkerland te vorderen, wanneer hij meende, dat de oorspronkelijke gelijkheid der deelen (loten) was verdwenen.¹⁾

De termijnen van gebruik van het akkerland werden echter meestal langer in duur en ten slotte werd het gebruik van dat land erfelijk, waardoor de gewoonte om tot een hernieuwde verdeeling over te gaan verviel. Nu kon de macht van den bezitter der gronden zich uitbreiden tot een zakelijk recht, doch nog altijd bleven er sporen aanwezig, waaruit duidelijk valt op te maken, dat de akkerlanden slechts onder beperkende voorwaarden aan de heerschappij der markvereeniging waren onttrokken. Bij hunne bebouwing moest de bezitter de voorschriften in acht nemen, welke de bestuurders der mark hadden vastgesteld en na den oogst werden de landen door de gemeenschappelijke kudde afgeweid.²⁾

Het is, in verband met ons onderwerp, van groot belang om de gevolgen na te gaan, welke deze verandering betrekkelijk het akkerland, heeft te weeg gebracht op de vereeniging der markgenooten alsmede op de voorwaarden van het lidmaatschap en de rechten der leden, voor zooverre betreft het gebruik der onverdeelde gronden.

Zoo zien wij, dat het eigen grondbezit op den omvang van het genot der gemeene gronden grooten invloed kreeg,

¹⁾ Gierke „Das deutsche Genossenschaftsrecht.“ I § 8 p. 66.

²⁾ Zie Mr. Pleyte t. a. p. bl. 24 en 25.

want als grondslag voor de regeling van dat genot nam men den grondeigendom, het geweerd zijn in de buurschap, aan ¹⁾).

Er moet echter vooral op gelet worden, dat het eigen grondbezit diende wel tot grondslag voor de *regeling* van het gebruik der gemeene gronden, want niet uit kracht van het grondbezit alleen ontstond de aanspraak op dat gebruik. Die aanspraak was een uitvloeisel van het zijn van markgenoot. Tusschen de markbewoners bestond nog altijd eene vereeniging, waaraan de onverdeelde gronden in eigendom toebehoorden. Leden van het markgenootschap waren niet uitsluitend de grondbezitters, al hadden zij de uitgebreidste rechten en plichten. Ook de vrouwen en ongehuwde kinderen waren aan het genootschap deelachtig, doch hun lidmaatschap was van een eenigszins anderen aard en stond in rang beneden het lidmaatschap der grondbezitters.

Volle leden waren alleen zij, die eene hoeve (heem) benevens akkerlanden bezaten, en in de mark waren geboren of zich daarin hadden gevestigd, met toestemming of zonder dat de markgenooten zich daartegen hadden verzet, waartoe oorspronkelijk ieder markgenoot het recht schijnt gehad te hebben. Dat behalve die bezittingen ook nog voormelde persoonlijke voorwaarden van geboorte of opname werden gevorderd, wordt o. a. afgeleid uit hetgeen wij lezen in den titel der *lex Salica de migrantibus*. ²⁾ Daar wordt

¹⁾ Mr. Pleyte t. a. p. bl. 27.

Ancien droit Germanique; l'habitation (tompt) est la mère du champ; elle détermine la part du champ, la part du champ détermine celle de la parture, celle de la forêt, celle des roseaux pour couvrir les toits, *Revue des deux Mondes*. Août 1872 p. 511.

²⁾ Zie Gierke t. a. p. I. § 8 p. 76.

de opname van vreemden reeds als mogelijk verondersteld, mits met toestemming van alle leden en wanneer een vreemdeling door tusschenkomst van een of meer der leden in het bezit eener hoeve was gekomen, dan kon ieder lid nog vorderen, dat die vreemde de plaats zou verlaten en hem bij weigering daartoe gerechtelijk dwingen. Was nu het volle lidmaatschap uitsluitend een gevolg van het bezit eener hoeve en land geweest, dan had dit anders moeten bepaald zijn.

Hoe uitgebreid nu ook de invloed van eigen grondbezit is geweest, eene vereeniging uitsluitend van grondbezitters was het markgenootschap in dit tijdstip (8ste eeuw) nog niet. Zoo zegt Gierke¹⁾ „keine Realgemeinde möchte sich nachweisen lassen, in der nicht in irgend einem Punkt die Persönlichkeit des Genossenrechts sich erhalten und ihrerseits bedingend und bestimmend auf das dingliche Recht an der Hufe zurückgewirkt hätte.”

Ook eene scheiding tusschen publiek en privaatrecht had in dat tijdstip nog niet plaats. Nog altijd was het markgenootschap zoowel een publiekrechtelijk als een privaatrechtelijk lichaam. De markgenooten waren verplicht elkander te beschermen en kwamen op algemeene vergaderingen tot regeling van allerlei algemeene onderwerpen bijeen en spraken daarop tevens recht. Die onderwerpen betroffen niet uitsluitend het onverdeelde land, evenmin als de daar gehouden rechtspraak, maar zij hadden betrekking op verschillende levensbelangen.

Alleen de volle leden d. w. z. de grondbezitters moesten op die vergaderingen tegenwoordig zijn. Zij kozen de

¹⁾ t. a. p. I. § 8 p. 75.

bestuurders der mark en stelden de voorschriften betrekkelijk het gebruik der onverdeelde gronden vast. De hoogste macht over die onverdeelde gronden berustte bij de aldus vergaderde leden, niet bij enkele hunner.

Nog andere wijzigingen bracht deze verandering van tijdelijk gebruiksrecht in een voor erfopvolging vatbaar zakelijk recht aan hoeven en akkerland, in het verloop der tijden teweeg.

Was de bevolking der landstreek talrijk en de uitgestrektheid der onverdeelde gronden gering, dan was het noodzakelijk geworden de bevoegdheid te beperken, welke oorspronkelijk ieder markgenoot had om woeste gronden te ontginnen en als eigene gronden te behouden. Alleen wanneer de vergaderde leden van het markgenootschap zich uitdrukkelijk tegen de ontginning hadden verzet dan moest oorspronkelijk ieder bizonder lid zich daarnaar gedragen.

Spoedig bracht echter het gebruik mede, dat men eerst dan tot ontginning van woeste gronden kon overgaan, wanneer door het markgenootschap daartoe uitdrukkelijk toestemming was verleend. Dat die toestemming, uit vrees voor vermindering der onverdeelde gronden slechts zelden werd gegeven, laat zich gemakkelijk verklaren.

Het gevolg moest zijn, dat de ongelijkheid in grondbezit, waarvoor de kiem reeds was gelegd door de erfelijkheid van de hoeven en het akkerland, sterk toenam. Aan de jonge leden was de mogelijkheid ontnomen om zich door ontginning gronden te verschaffen. Het familiegoed splitste zich naar gelang van het getal der nakomelingen in verschillende deelen. Ten slotte kwamen er leden die geen eigen gronden bezaten.

Door den grooten invloed, welke het grondbezit uitoefende, breidden de groote grondbezitters hunne macht hoelanger zoo meer uit en onderdrukten de kleine; terwijl die lieden, welke in het geheel geen grondbezit hadden, in een nog ongunstiger toestand kwamen. Waar de groote grondbezitters hunne macht niet naar wensch konden uitbreiden, daar scheidden zij eenvoudig hunne goederen af, welke afpaling het gevolg had, dat zij aan de vereeniging der markgenooten vreemd werden, zoodat alle rechten en verplichtingen, welke met het lidmaatschap der vereeniging samenhangen, voor deze personen vervielen. Ook had die afscheiding dan plaats, wanneer de verplichtingen der markgenooten niet opwogen tegen de voordeelen, welke genoten konden worden.

Dit deed vele marken te niet gaan en in verschillende afzonderlijke grondheerschappen veranderen. Ook stonden de kleine grondbezitters, onder voorbehoud van erfelijk leenrecht, hunne eigendommen aan machtige personen af. Door dat te doen vervielen die lieden in een staat van hoorigheid, maar waren dan ook bevrijd van de drukkende verplichtingen der vrije lieden. Dikwijls is op deze wijze aan éenen persoon een geheele mark in eigendom aangekomen.

Waar de eigendom der mark niet meer aan een markgenootschap toekwam, daar was een geheel andere toestand geboren, voortvloeiende uit het eigendomsrecht van den grondheer. Deze soort van marken, zoogenaamde *hofmarken*, zullen wij straks behandelen.

Voor zoover nu de oude markgenootschappen, trots vele tegen hun voortbestaan strijdende instellingen, zich hadden weten staande te houden, met behoud van eigendom aan

de onverdeelde gronden, bezaten zij evenwel niet die onafhankelijkheid van vroeger. Velen hadden zich onder bescherming van een machtig persoon gesteld, die daardoor grooten invloed kreeg op den gang van alle markzaken. Anderen hadden niet meer de vrije keus hunner voornaamste beambten. In sommige marken was b.v. het ambt van markrichter een erfelijk ¹⁾ ambt of verbonden aan grondbezit. ²⁾

De omvang hunner afhankelijkheid zullen wij echter niet verder behandelen, omdat het volkomen zeker is, dat het genootschap der Erfgooiers zijn oorsprong niet in een vrije mark heeft gehad.

Wat de verdere ontwikkeling dezer overgebleven markgenootschappen aangaat, vooral voor zoover die ontwikkeling betrekking heeft op hunnen aard, de vereischten voor het lidmaatschap en de rechten der leden op de onverdeelde gronden, zullen wij gelijktijdig met de verdere ontwikkeling der hofmarkgenootschappen behandelen, omdat hetgeen dan voor de laatste geldt ook in het algemeen op de eerste toepasselijk is.

Wij moeten thans overgaan tot eene uiteenzetting der zoogenaamde hofmarken, wier oorsprong en kenmerken wij allereerst moeten vaststellen.

Vóór de onderwerping der Germaansche stammen aan de heerschappij der Franken waren er in de schaarsbewoonde streken uitgestrekte meest onvruchtbare gronden, welke bij de Germaansche stamgenooten noch voor eigen noch voor gemeenschappelijk gebruik dienden. Het

¹⁾ Mr. Pleyte t. a. p. bl. 104.

²⁾ Mr. Pleyte t. a. p. bl. 111.

waren volks- of gouwgronden en zij kwamen in eigendom toe aan de volks- en gowngenootschappen. Beide lichamen waren van een publiekrechtelijken aard en aan het bijzonder genot hunner gronden hadden de leden geen behoefte. Alleen wanneer de bevolking eener buurschap er belang bij had zich geheel of gedeeltelijk op de bedoelde gronden te vestigen, dan werd haar dat toegestaan. Tegen eene vestiging van vreemde stammen op die gronden verzetten zich de volks- of gowngenooten in de meeste gevallen.

Na de onderwerping aan de Franken zijn de volks- en gouwgronden, als rijksland, op den Frankischen koning overgegaan, doch niet als privaateigendom, want zij maakten deel uit van den fiscus of staatskas ¹⁾.

Het was de gewoonte der Frankische koningen om deze gronden in eigendom of leen af te staan. Meestal had een afstand in leen plaats aan de machtige vasallen en ambtenaren en vooral werden de graven met die goederen beleend. Afstand in eigendom had voornamelijk aan geestelijke personen plaats.

Hetzij echter de koning die gronden als rijkslanden had behouden of wel in eigendom of leen had afge staan, altijd waren de lieden, die zich daarop hadden gevestigd, zoogenaamde hoorigen. De grondheer of leenman had een zeer groote macht over bodem en bewoners. De laatste gebruikten de gronden naar de voorschriften, welke de heer of zijne beambten hadden vastgesteld, terwijl ook het toezicht daarover door den heer aan ambtenaren was toevertrouwd. Ook de rechtspraak berustte geheel

¹⁾ Von Maurer. Einl. § 43.

in handen van den grond- of leenheer. Diens macht was zoo groot, dat de lieden, die de hoeven en de akkerlanden tegen betaling van bepaalde inkomsten gebruikten en tevens van de overige gronden, als bosschen, weiden, heide, veenen, enz. een gemeenschappelijk genot hadden, zich niet tegen zijnen wil zouden hebben kunnen verzetten, wanneer hij hun dat gebruik en genot had ontzegd. Geen volksgerecht beschermde hen, zij hingen dus geheel en al af van de heerschappij van den heer.

Nochtans ontzeide de heer hun dat gebruik en genot niet dan om gewichtige redenen. Het was in zijn grootsten belang, dat de landstreek werd bewoond en daardoor werd bebouwd en ontgonnen. Daardoor alleen werden de gronden vruchtdragend en verkregen zij voor den heer waarde. Ook beschouwde de heer het als een heiligen plicht om zijne lieden in het genot zijner gronden te laten.

Met het ontstaan en de ontwikkeling van het zoogenaamde hofrecht was de mogelijkheid geboren, die uitgebreide heerschappij van den heer te beperken en toen eerst kon eene vereeniging tusschen de hofhoorigen ontstaan. Dat er in werkelijkheid in de grondheerlijke marken zoogenaamde hofgenootschappen zijn ontstaan leert ons Gierke¹⁾. Die genootschappen worden onder de oudsten gerekend, welke door hoorige lieden zijn gevormd²⁾.

¹⁾ Zie zijn werk getiteld „Das deutsche Genossenschaftsrecht I § 15 en 21.

²⁾ Unzweifelhaft dagegen ist es, dass die unterste Gattung der herrschaftlichen Genossenschaften, die Genossenschaften des eigentlichen Hofrechts, bereits in fränkischer Zeit ausgebildet waren. In der That spricht denn auch schon die Lex Wisigoth. von conservi

Ook over de wijze waarop die hofmarkgenootschappen ontstonden, handelt genoemde schrijver uitvoerig, waarover wij echter korthedshalve niet zullen uitwijden ¹⁾. De bloeitijd dier vereenigingen was gedurende de elfde en de twaalfde eeuw. Wat de inrichting der hofmarkgenootschappen betreft moet worden opgemerkt, dat zij in bijna alles overeenkwam met die der overgeblevene markgenootschappen ²⁾.

De hofmarkgenootschappen behartigden niet uitsluitend belangen, welke met de mark-gronden samenhangen. Die gronden waren wel de voornaamste basis, waarop de vereeniging was gebouwd, zoodat, wanneer de onverdeelde gronden verdeeld werden of verloren gingen, de band, welke de bewoners der hofmark te samenhield, geheel was losgemaakt.

Daarnevens behartigden de hofmarkgenootschappen nog andere doeleinden. Zij behartigden ook vrede- en rechts-

der Fiskalinen, Bezeichnungen, die später wie die verwandten (Z. B. consocii, pares, consortes) allgemein für die Hofgenossen üblich wurden.

Gierke t. a. p. I p. 142.

¹⁾ War.... eine Hofmark ganz von hörigen Leuten besiedelt, welche demselben Herrenhof dienten und zinsten und dieselben herrschaftlichen Wälder und Weiden nutzten, so was die Idee einer Hofgenossenschaft wie von selbst gegeben." Gierke t. a. p. I bl. 142.

²⁾ Denn in ihrer ganzen innern Struktur, in dem verhältniss der dinglichen und persönlichen Elemente der Verbindung in der Theilnahme der Genossen an Gerichtsbarkeit und Autonomie, an Selbstverwaltung und Selbstbesteuerung, an Marknutzung und Grundbesitz, in allen Einrichtungen der Verfassung und in dem Inhalt des sich bildenden neuen Sachen- Familien- und Erbrechts war der Hofgemeinde im Wesentlichen nichts als eine Reproduction der alten genossenschaftlichen Dorfgemeinde.

Gierke t. a. p. § 21 p 174.

belangen en die, welke van zuiver zedelijken en kerkelijken aard waren. Tevens spraken zij recht, niet alleen wegens markovertredingen en markgeschillen maar ook over zaken van strafrechtelijken aard.

Leden van het genootschap waren alleen zij, die door geboorte of opname tot het genootschap behoorden. Vreemden, die een hoeve verkregen hadden, waren verplicht zich persoonlijk aan den grondheer te onderwerpen en moesten bovendien nog op een bepaald omschreven wijze in het genootschap worden opgenomen, waarvoor later de inschrijving in de daarvoor bestemde registers in de plaats kwam. In sommige hofmarken was een huiselijke nederzetting reeds voldoende om aan den grondheer hoorig en aan het genootschap deelachtig te worden.

Niet alle leden bekleedden een gelijken rang. De bewoners der hoeve, met een bepaalde oppervlakte van daarbij behorende landerijen, waren de volle leden en hadden de uitgebreidste rechten en plichten. Zij hadden het meeste genot der onverdeelde gronden. De leden der andere klassen hadden daarom een minder uitgebreid genot ¹⁾. Alleen zij, die in de hofmark huisvesting hadden, waren tot het genot der onverdeelde gronden bevoegd. Later veranderde ook dat.

Over de onverdeelde gronden had het hofmarkgenootschap allengs een zoo uitgebreide macht verkregen, dat door den omvang en den duur van die macht de eigen-

¹⁾ Grimm I. 256. In der herren holtz mag das ganze dorf wol hauen. Aangehaald bij Gierke t. a. p. I § 21. p. 173. Note 60.

Mit der Spaltung der Genossen in zwei oder drei Klassen gieng eine ebenszige Abstufung der Nutzungsrechte, also deren rechtliche Ungleichheit, Hand in Hand. Gierke. t. a. p. I § 53. p. 616 en 617.

dom van den grondheer ten slotte slechts van een gering geldelijk belang was.

Verder werden de voorschriften omtrent de wijze en den omvang van het gebruik der onverdeelde gronden niet meer alleen door den grondheer of zijne beambten geregeld. Meestal stelden de gebruikers zelve of hunne beambten die regeling vast. Soms vereischt dan hunne regeling bovendien de goedkeuring van den grondheer, zoodat in dit geval deze zich het recht van *sanctie* heeft voorbehouden. Wanneer echter die goedkeuring niet blijkt en toch de vastgestelde bepalingen door de gebruikers worden opgevolgd, dan heeft de grondheer zich hoogstens het recht van *veto* voorbehouden. Ook in de beschikking over de onverdeelde gronden was de grondheer meestal zeer beperkt, want bij afstand van gronden verleenende de gebruikers daaraan hunne goedkeuring of zij verzetten er zich tegen. Soms zijn het de gebruikers, die de gronden afstaan, terwijl de grondheer toestemt en daaraan zijn zegel hecht.

Meestal treden de grondheer en de markgenooten, bij gewichtige aangelegenheden betrekkelijk de onverdeelde gronden te zamen handelend in rechten op.

In het bestuur en het opzicht over de meergemelde gronden hadden de markgenooten een zeer belangrijk aandeel. Zij benoemden dikwijls zelve de meentmeesters, houtvesters en andere beambten. Tevens spraken de markgenooten recht in markgeschillen en toen later niet meer alle leden recht spraken verkregen zij toch de keus der rechters, die uit hun midden werden gekozen.

Uit dit alles is duidelijk eene beperking van de grondheerlijke macht op te maken.

Zoo zien wij uit hetgeen hiervoor is gemeld, dat het vrije markgenootschap, hoewel den eigendom der onverdeelde gronden aan hetzelfde was gebleven, allengs in een afhankelijken toestand was geraakt, terwijl het hofmarkgenootschap hoewel geen eigendom aan de gronden hebbende, belangrijke zakelijke rechten aan den eigendom van den grondheer had verkregen.

Dit verschil in zakelijk recht aan de onverdeelde gronden heeft niet belet, dat de verdere ontwikkeling van die genootschappen als het ware op gelijke wijze heeft plaats gehad.

Beide genootschappen waren zooals wij reeds gezien hebben noch zuiver publiek- noch zuiver privaatrechtelijk, terwijl bij beide, het volle lidmaatschap en de rechten der leden niet uitsluitend van persoonlijke of zakelijke vereischten afhankelijk waren.

Velen dezer genootschappen hielden van de middeleeuwen tot de vijftiende eeuw onveranderd stand, maar de meesten gingen door de werking van allerlei aan hen vijandige krachten te niet of zij veranderden in zuiver publiekrechtelijke of privaatrechtelijke vereenigingen, terwijl de invloed van grondbezit òf geheel verdween òf ten slotte zegepraalde.

Allereerst ontstond er strijd tusschen de genootschappen en de grondheeren of andere machtige personen in de mark, een strijd die meestal uitliep ten nadeele der genootschappen. Op allerlei schijngronden ontnamen de groote heeren aan de genootschappen de onverdeelde gemeenschappelijk gebruikte gronden of zij ontkenden de rechten en het bestaan der genootschappen. Vele markgenootschappen gingen daardoor te niet, maar niet altijd had

dit plaats; andere genootschappen wisten hunne bestaande rechten te behouden en zelfs te vermeerderen, ja zelfs waren er marken, waarvan de eigendom van de grondheeren op de genootschappen overging.

Niet minder fel was de strijd, welke binnen de genootschappen zelve woedde, over den invloed van het grondbezit.

Zooals wij gezien hebben hadden de leden, die gronden in de mark bezaten, de grootste rechten en plichten.

De kleine grondbezitters en de lieden, die geen grondbezit hadden waren er steeds op uit hun genot op de onverdeelde gronden uit te breiden, waartegen de groote grondbezitters zich niet altijd konden verzetten.

Een eerste beperking van den invloed van het grondbezit had in die marken plaats alwaar de markgenooten overeenkwamen, dat het genot der onverdeelde gronden zou toekomen aan alle leden, die een eigene hoeve in de mark bewoonden, zonder dat het er iets toe afdeed of de bewoner ook akkerbouwgronden bezat of niet. Na deze bepaling was het dikwijls niet moeilijk om overeen te komen, dat het genot der onverdeelde gronden slechts afhankelijk zou zijn van het hebben van eigene huishouding in de mark, terwijl het onverschillig was of de woning aan den bewoner dan wel aan iemand anders in eigendom toekwam. In het laatste geval was alle invloed van grondbezit verdwenen. De genootschap had een zuiver persoonlijk karakter gekregen. Dit heeft vooral plaats gehad in die Marken, waarin eene stad was ontstaan.

In andere marken had juist het tegenovergestelde plaats, zoodat òn het lidmaatschap der vereeniging òn de rechten der leden slechts door zakelijke vereischten werden bepaald. Ten eerste geschiedde dit daar, waar men overeenkwam,

dat alleen de bewoners van de bestaande hoeven het genot der gemeene gronden zouden hebben, onverschillig in wiens handen die hoeven zouden geraken. Ter onderscheiding met de nieuwe hoeven worden de oude later „gewaarde” hoeven genoemd.

Ten tweede werd in sommige marken vastgesteld, dat het genot der onverdeelde gronden alleen afhankelijk zou zijn van den omvang van het grondbezit. Hierdoor werd de waarde van het eigen grondbezit verhoogd, omdat het genot der onverdeelde gronden daarvan een aanhangsel was. Een vreemde, die gronden verwierf, verkreeg daardoor gebruik der gemeene gronden, want de vereischten van geboorte en opname, welke eertijds golden, waren verdwenen.

Ten derde ontstond in verscheidene marken de meening, dat de onverdeelde gronden pro indiviso toebehoorden aan de markgenooten. Ieder markgenoot kon zijn aandeel, zelfs aan vreemden, verkoopen. Soms meende men ook, dat het genot der gemeene gronden een aanhangsel was van het recht op de hoeve, zoodat met behoud der hoeve het genot als een afzonderlijk zakelijk recht werd verkocht.

Eindelijk was er nog een andere strijd in de genootschappen zelve ontstaan, waardoor vele hunner hunne publiek- of privaat-rechtelijke beteekenis verloren hebben.

Zooals wij gezien hebben hadden de markgenootschappen van den aanvang af reeds andere doeleinden dan uitsluitend de benutting der onverdeelde gronden, welke gronden niet alleenlijk voor het bijzonder genot der leden strekten maar ook voor algemeene belangen, b. v. voor wegen en pleinen, voor het bouwen en herstellen van openbare gebouwen, enz.

Steeds waren dus in de genootschappen door vermen-
ging van publiek- en privaatrecht, de elementen voor
den strijd aanwezig geweest. Lang kon die strijd niet uit-
blijven in de markgemeenten, welke stadsrechten hadden
bekomen. Daar vermeerderde de bevolking en het aantal
grondbezitters was spoedig in de minderheid. Vooral ook
omdat vele hunner afkomelingen zich op de uitoefening
van bedrijven hadden toegelegd. De grondbezitters ver-
loren hunne oude voorrechten en de gehuisveste burgers ver-
kregen onder bepaalde voorwaarden een gelijk genot aan
de onverdeelde gronden voor zoover deze niet voor stads-
behoeften moesten strekken. De steden hadden meer dan
de landelijke gemeenten die onverdeelde gronden noodig,
ook gebruikten zij die ter bestrijding van buitengewone uit-
gaven en tot dekking der kosten, welke verbonden waren
aan de stichting van verschillende in het algemeen belang
noodzakelijke ondernemingen. Van daar werden de onver-
deelde gronden dikwijls vervreemd of bezwaard, meermalen
ook publiek verpacht. Waar het genot nog was toegestaan
daar was het toch in de eerste plaats een uitvloeisel van
het lidmaatschap der stadsgemeente, welke een staats-
rechtelijke beteekenis had. Het bijzonder genot berustte
op het besluit der stad, welke in het besluiten door geene
bijzondere rechten der leden gebonden was.

Daarentegen had in kleine steden en in de landelijke
gemeenten, wier bewoners voornamelijk het landbouw-
bedrijf uitoefenden, veelal een andere ontwikkeling plaats.
De lieden, die het genot der gemeene gronden hadden,
trachtten elke vermeerdering van hun aantal te verhinderen.
Zij verzwaarden het bedrag dat voor eene opneming in het
genootschap verschuldigd was, of verscherpten de voor-

waarden waarop het lidmaatschap kon worden verkregen. Ook bepaalden zij, dat de nieuwe leden wel in de lasten zouden bijdragen maar niet de daaraan beantwoordende voordeelen zouden genieten. In plaatsen waar het lidmaatschap met elke huisvesting verbonden was kante men zich tegen eene nederzetting, waar dat met het bezit van een eigen huis verbonden was, verzette men zich tegen den bouw van nieuwe huizen. Nog verder ging men daar, waar de hoeven, huizen of aandeelen werden vastgesteld, aan wier bezit het volle lidmaatschap van het genootschap verbonden was. Ten opzichte van hen, die genot der gemeene gronden trokken en wier bevoegdheid een privaatrechtelijk karakter verkreeg, omdat zij als een recht voor erfopvolging en overdracht vatbaar beschouwd werd, — moesten de overige bewoners door verschillende belangen vereenigd als eene vereeniging voorkomen, welke met de gemeene gronden niets te maken had. Intusschen werden de eigenlijke uitgaven voor publieke doeleinden door allen gedragen, op grond waarvan het aan de kleinburgers of vreemden zeer onbillijk toescheen, dat de klasse der oudburgers zulke groote voorrechten in het bestuur der plaats en in het genot der gemeene gronden genoot, terwijl de oudburgers in hunne voorrechten niet anders zagen dan een deugdelijk verkregen recht, dat zij gekocht of van hunne ouders geërfd hadden en dus op een privaatrechtelijken titel steunde. In sommige plaatsen hield deze verschillende meening stand zonder dat eene oplossing werd verkregen, maar veelal kwam men tot een vergelijk, waarbij aan de gemeente, welke alle bewoners omvatte, een gedeelte der gronden werd afgestaan en de overige gronden erkend werden te behooren aan de vereeniging der

oudburgers, dus aan die der van ouds gerechtigden.

Terwijl nu deze strijd meestal zeer hevig en langdurig was in marken, waarin slechts één publiekrechtelijke gemeente gelegen was, zoo was hij in den regel al zeer spoedig en zonder dat een afstand van gronden was geschied ten voordeele der markgenooten dáár beslist, wáár meerdere publiekrechtelijke gemeenten in de marke waren ontstaan.

Reeds van de eerste vestiging af waren er marken, wier bewoners in verschillende buurschappen zich hadden nedergezet. Ook nam met de vermeerdering der bevolking het aantal buurschappen in den regel toe. Oorspronkelijk golden die verschillende buurschappen alsmede het stam-dorp met de nieuw gestichte dorpen in rechten als één geheel. De bewoners, waar ook in de mark gevestigd, bleven leden van één markgenootschap. Soms was het wenschelijk, dat elke buurschap een afzonderlijk markgenootschap of ander lichaam werd, dan had eene verdeling van grondgebied plaats en elke buurschap kreeg afzonderlijke gemeene gronden. De band, die oorspronkelijk door het bezit van dezelfde gemeene gronden tusschen alle bewoners bestond, was dan geheel verbroken. Maar niet altijd was dat wenschelijk, soms verzette men zich uitdrukkelijk tegen eene verdeling van gronden. Eene scheiding van rechten en plichten had alleen in zoover tusschen de buurschappen plaats als bepaald noodzakelijk was. Het eerst verkregen de enkele buurschappen een staatsrechtelijke zelfstandigheid, zoodat zij ten slotte niet als deelen van ééne gemeente, maar als de eigenlijke plaatselijke gemeenten optreden. Het oude markgenootschap bleef echter met betrekking tot de gemeene gronden in wezen, al had het door het ontstaan en de ontwikkeling

der buurschappen zijne staatsrechtelijke beteekenis verloren. Tevens viel het aan het markgenootschap nu veel gemakkelijker zich als zoodanig staande te houden. Hier bestond minder vrees voor eene ontneming der gronden voor publieke doeleinden. Afstand van gronden had alleen plaats met toestemming van het markgenootschap, dat een zelfstandig bestuur had, hetwelk nu eens door de markgenooten zelven veelal buurtsgewijze werd gekozen dan weder bestond uit de hoofden der inmiddels zelfstandig geworden buurschappen.

Het lidmaatschap van het over de verschillende buurschappen verspreide markgenootschap werd door eenen vreemde alleen met toestemming der markgenooten of hunne bestuurders verkregen. Door enkele inwoning werd een vreemdeling alleen lid van de gemeente alwaar hij zich gevestigd had, welke gemeente zelve geen recht op de onverdeelde gronden had. Dat afstand van gronden zelden plaats had evenals de opname van vreemden laat zich gemakkelijk verklaren; ten eerste omdat het bijzonder genot der markgenooten daardoor moest verminderen en vervolgens omdat een afstand van grond of een opname slechts zelden in het belang van de markgenooten wenschelijk was, evenmin als voor al de buurschappen waarin zij gevestigd waren. Het privaatrechtelijke karakter van deze genootschappen behaalde dus eerder dan bij andere dergelijke lichamen de overhand.

Uit hetgeen in dit Hoofdstuk voorkomt zal het ongetwijfeld den lezer blijken, dat de ontwikkeling der landelijke genootschappen zeer eigenaardig en verschillend is geweest, hetwelk een gevolg was van de verschillende

rechtsbeginselen welke bij die genootschappen werden aangetroffen.

Voor elke mark moet dan ook hare geschiedenis beslissen, welke hare ontwikkeling is geweest. Hoe dan ook de eigenaardige toestand in Gooiland zich ontwikkeld heeft, kan alleen uit hetgeen de geschiedenis ons omtrent die landstreek heeft overgeleverd, worden opgemaakt. Die ontwikkeling zullen wij thans trachten aan te toonen.

HOOFDSTUK III.

De oudste oorkonden betreffende „Nardinclant” en de rechten van den grondeigenaar.

De bevestiging van de gift van Graaf Wichman, door keizer Otto I in 't jaar 968, in verband met de overdracht van „Nardinclant” of Gooiland, door de abdij van Elten aan den Hollandschen Graaf Floris V, in het jaar 1280, maakt het mogelijk eenigszins na te gaan, waarin de schenking van Graaf Wichman moet bestaan hebben.

Wij zullen dan eerst onderzoeken, welke landen aan de abdij van Elten door Graaf Wichman zijn geschonken.

De bevestigingsbrief van keizer Otto I, van 29 Juni 968, luidt aldus: „Cujus meriti et nos participes fieri desiderantes, contulimus eidem ecclesiae quicquid idem Wichmannus comes beneficii, nos vero praedii in territorio Urck, in pago Salo habere visi sumus, in quibuscunque rebus fuisset, mancipiis utriusque sexus, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarumque decursibus, exitibus et redditibus, quaesitis et inquirendis, ac quicquid praenominatus comes in comitatu Nerdincklant beneficii, nos vero praedii ad eam diem habuimus, quicquid item

in comitatu Hamelant rerum fuit, aut prediorum aut ad fiscum pertinentium. Horum omnium usum et possessionem liberam collegio monasterii praenominati contulimus, concessimus et constituimus, ut abbatissa ejus monasterii liberam deinceps habeat protestatem possidendi, dispensandi et quicquid sibi collibitum fuerit dummodo in res monasterii et sororem sit, inde faciendi.¹⁾

De oorkonde van de overdracht aan Graaf Floris V, in 't jaar 1280, luidt:

Nos Gydclendis Dei gratia abbatissa Ecclesie Alty-nensis notum esse cupimus universis presentia visuris et auditoris, firmiter protestantes quod de communi consensu conventus nostri contulimus sive concessimus illustri viro domino Florentio comiti Hollandie et suis heredibus terram, que vocatur Nardinklant, cum omnibus pertinentiis suis, dominio, jurisdictione, redditibus, obventionibus, hominibus curmediis, agris; terris cultis et incultis, silvis, paludibus, pascuis, pratis, aquis, aquarum decursibus et omnibus juribus, quibuscunque nominibus censeantur, nobis in dicta terra pertinentibus, tenendam ac possidendam, omni jure, quo ad nos et ad ecclesiam nostram dicta terra pertinet ad firmam pensionem pro viginti quinque libris Trajectensium legalium denariorum.²⁾

Uit de bevestiging van Keizer Otto I blijkt reeds terstond, dat het hier geldt een *praedium*, dat gelegen was in het graafschap Nardinclant, van hetwelk ons geene graven

¹⁾ Van den Bergh. Oorkondenboek van Holland I. no. 41.

²⁾ Van den Bergh. Oorkondenboek van Holland II, p. 167 no. 394. Kist. Necrologium en het tijsboek van het adelijk jufferen-stift te Hoog-Elten, doet ons op pag. 39 zien, dat Graaf Floris V nog in eens 200 Ponden betaald heeft.

bekend zijn, ¹⁾ maar dat wellicht toen ook tot de verschillende graafschappen behoorde, die door den machtigen graaf Wichman werden beheerd.

Zulk een praedium was een uitgestrekte keizerlijke bezitting, die grooter dan eene curtis of villa een verspreide bevolking bevatte van eigen lieden, en vooral uit bosschen, weiden en woeste gronden bestond, die eerst begonnen in cultuur gebracht te worden, en door wegen en wateren doorsneden, op de zorg van den bezitter wachtten om vruchtdragend te worden. ²⁾

Van daar dan ook, dat zulk een grondbezit werd geschonken cum mancipiis, aedificiis, terris cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarum decursibus, exitibus et redditibus, quaesitis et inquirendis. Het behoorde aan het rijk als rijksland, niet in privaateigendom vooralsnog gegeven of toebedeeld, en was door den keizer als *leen*, *beneficium*, aan graaf Wichman afgestaan. Toen deze het klooster Elten stichtte voor zijne dochter Ludgarda, wenschte hij dit te begiftigen met zijne beneficia, die hij bezat in den pagus Salon en in het graafschap „Nardinc-lant”, en wist van den keizer te verkrijgen, dat deze praedia, met alles wat er toe behoorde, in vrijen eigendom aan de abdij van Elten werden afgestaan. Dit is de oorsprong van den brief van keizer Otto I, van wien hij (graaf Wichman), later in het jaar 970, voor Elten nog rijkere bezittingen erlangde. ³⁾

¹⁾ v. d. Bergh. Handboek der midden-Nederl. geographie. p. 195.

²⁾ Zie Bondam Charterb. v. Gelderland, p. 69. Feith. Oudheden van het Goorecht, p. 46, 267, 346. Hetzelfde woord vindt men o. a. bij Heda, p. 120, d. I. p. 140 en elders.

³⁾ Sloet. Oorkondenboek van Gelderland I. p. 98.

Welke toen de gronden van dit *praedium* waren is nu niet meer juist aan te wijzen, zelfs wist wellicht de keizer zelf dit niet, want het bevatte alles wat toen rijksground was in „Nardinclant.”

Als echter beweerd is, dat het geheel „Nardinclant” zou bevat hebben, dan blijkt het tegendeel uit het charter zelf¹⁾. Dit toch zegt uitdrukkelijk, dat het *praedium* was in comitatu „Nardinclant” en onderscheidt het dus van het graafschap zelf, waarvan het slechts een gedeelte uitmaakte. In het algemeen zal het wel het latere Gooiland geweest zijn, welks naam van eene abdisse van Elten wordt afgeleid.²⁾

Hier tegen strijdt niet, dat wij later sporen ontdekken eener vrije allodiale bezitting in Gooiland, omdat deze zijn oorsprong in latere verkrijging kan gehad hebben, en wij zoo weinig weten omtrent alles wat gedurende Eltens beheer hier voorviel, dat daaruit geene besluiten kunnen opgemaakt worden omtrent den oorsprong van latere toestanden. Zoo wordt in het jaar 1369 te Hilversum een vrije allodiale bezitting aangetroffen. In dat jaar draagt Henric van Snellenborch aan graaf Albrecht van Beijeren, den eigendom over van zijne huizing met toren en hofstede te Hilversum. In het stuk van de overdracht komt voor, dat „Henric van Snellenborch ten *eyghendom* aan graaf Albrecht opdraagt sinen toern ende husinghe, die hie heft staen in Goeylant, welke toern ende husinghe metter hofsteden

¹⁾ Perk. Verslag p. 7.

²⁾ Anderen leidden de benaming af van het woord „go” (gou gouwe). Zie Perk Verslag: p. 1—3 en Kist t. a. p. pag. 39 en 40.

wi hem weder verliet ende verleent hebben te houden *ten erfleen*, te verherweerden, mit eenen roden sparwer. ¹⁾)”

Verder doet ons de geschiedenis zien, dat Ghijsbrecht van Amstel later aanspraken op „Nardinclant” maakte en daar bezittingen had, die waarschijnlijk met het vroegere graafschap samenhangen; wel moet Ghijsbrecht van Amstel van zijne rechten afstand doen bij zijn zoon met graaf Floris V, den 27sten October 1285, maar men moet niet vergeten, dat dit gedwongen is geschied.

Uit een stuk van Ghijsbrecht van Amstel omstreeks 15 Maart 1292, ²⁾) blijkt, dat hij nog brieven betrekkelijk goederen in „Nardinclant” in zijn bezit had; hij belooft daarbij die brieven aan Graaf Floris V ter hand te stellen, als het pleit uit is tusschen hem en de abdis.

De aanspraken van Ghijsbrecht van Amstel waren gegrond op stukken door hem verkregen van Willem II, Roomsche koning, en van den abt van St. Paulus ³⁾) niet zooals beweerd is van den Paus. Ook had reeds in het jaar 1224, Giselbert van Amstel, met toestemming der abdis, goederen verkregen in „Nardinclant”, die hij belooft dat zijne opvolgers niet anders zouden behouden, nisi per gratiam ejusdem loci abbatissae ⁴⁾.

In elk geval blijkt hieruit zooveel, dat reeds in de 13de eeuw de heeren van Amstel hier bezittingen hadden,

¹⁾ Uittreksel uit het perkamenten Register XVIII fol. 63 verso, berustende in het Rijksarchief. Zie verder over deze hofstede A. Perk. Verslag p. 9.

²⁾ Oorkondenb. v. Holl. II p. 373.

³⁾ Idem t. z. p.

⁴⁾ Idem I p. 168.

die wel gedeeltelijk van de abdis van Elten afkomstig waren, maar die toch niet allen dien oorsprong hadden, maar ook van anderen waren afgeleid.

Dat werkelijk ook later nog de herinnering bestond van het onderscheid tusschen het praedium en de comitatus „Nardinclant”, blijkt uit hetgeen voorkomt in de „corte Informatie” van het jaar 1471 van de zijde van Utrecht bij het proces over de Limieten. Daar staat „Keizer „Otto heeft gegeven het clooster van Elten alle 't beneficie of leen dat Wichman, graaf van Hamaland en „fondeur van 't zelve clooster; en 't landt dat de voorz. „keizer hadde in Neerdingerlandt *maer niet Neerdingerlandt zelve*”.

De oorspronkelijke bewoners van het praedium, toen de abdis van Elten het kreeg, waren zonder twijfel mancipia, d.i. onvrije lieden, die daar in casae of mansi woonden en cijns aan de abdij betaalden, onder bescherming en berechtiging van den villicus der abdij.

Dat zij de heiden en weiden gebruikten, uit de bosschen hun hout haalden en op die wijze het land benutten naar de algemeene regelen en onder de verplichtingen, die de kloostervoogd van Elten vaststelde, terwijl zij zelve de wijze en den omvang van ieders genot op onderlinge vergaderingen regelden, komt mij waarschijnlijk voor.

Het was het belang der abdij van Elten de woeste en onbebouwde landen, zoover die er geschikt toe waren, in cultuur te brengen en er eene bevolking heen te lokken, die door hare nijverheid en handel de waarde der bezitting vermeerderen kon en daardoor ook de voordeelen, die er uit getrokken werden, kon doen toenemen.

Hierin ligt de oorsprong der Gooische dorpen, die echter

tijdens de heerschappij der abdij van Elten nog niet als zelfstandige gemeenten, maar als buurschappen van de landstreek „Nardinclant” bestonden. ¹⁾

Wanneer Naarden, waar eens de graaf van „Nardinclant” zijn zetel had, een afzonderlijke gemeente is geworden kan niet worden nagegaan, ²⁾ doch die stad was evengoed als de dorpen aan eenen grondheer onderworpen, hetgeen blijkt uit het tynsboek der abdy, waarin voorkomt:

Dit is pacht die men schuldich is to Elten. It een Greve van Hollant is jaerl. schuldich der Abdien van Elten van Neerderlant XXV a. scilde. In die mart. daer heuet hi over in pacht *die stat to Neerden myt den IV derpen in Goylant geleghen*. En die XXV Scilde hebben mede die Canonicke van Elten Also dat men deylt in LIII pd. en der ponde heuet die Abdye XXV en die Canonick dat ander Also dat III Canonick hebben ellic V pd. En her henric gebincs prauende VII pd. en her Gerijt boy sine prauende II pd. En die II *coesters* V pd. ³⁾

Dat nu de abdis ook reeds enkele gedeelten in leen heeft gegeven blijkt uit het charter van 1280 ⁴⁾ waarbij de abdis nu geheel „Nardinclant” aan Floris V., graaf van Holland, in leen geeft; ook had zij er de inkomsten van enkele gedeelten aangewezen tot kloosterinkomsten, en zij bedong uitdrukkelijk, dat die uit die goederen zouden blijven betaald worden en dat de graaf zorgen zou voor

¹⁾ Zie hierover Perk. Aanteekeningen op Hortensius, bl. 219 en vlg.

²⁾ Zie over de stichting van Naarden, Hortensius, „over de opkomst en den ondergang van Naarden”.

³⁾ Kist. Necrologium enz. van 't Stift Elten. p. 153.

⁴⁾ Oorkondenboek van Holland II p. 195. Zie de aanvaarding A. Perk. Verslag, enz. Bijl. I.

de geregelde kwijting aan de gerechtigden. Ook zonderde zij uitdrukkelijk de leenen uit, die zij reeds aan anderen in leen gegeven had en die hare leenmannen zouden blijven, en van haar hunne leenen zouden blijven verheffen en houden, zonder dat de graaf van Holland daarop eenig recht zou hebben ¹⁾. Wat echter Giselbert van Aemstel zich van die leengoederen, door koop of in bezitneming mocht hebben toegeëigend, daar dit tegen den wil en zonder toestemming der abdij had plaats gehad, zou aan den graaf van Holland behooren.

Hieruit blijkt dus dat toen, anders dan in 1224, de heer van Aemstel zich als grondheer leenen had toegeëigend, met miskenning van het gezag der abdis.

Merken wij nu op, dat de abdis in 'tjaar 1280 geheel „Nardinclant” in leen geeft aan den graaf van Holland, en dat de heer van Aemstel zich op brieven van koning Willem II beriep in het jaar 1292, dan kan men onderstellen, dat juist het pleit daarover liep of de abdis al of niet ook het comitatus „Nardinclant” had verkregen, waarop de heer van Aemstel aanspraak maakte, nadat hij zich reeds in 1224 met vergunning der abdis daar goederen had verworven, welke goederen en rechten hij straks door de concessie van koning Willem II van het graafschap „Nardinclant” zocht uit te breiden en met miskenning van de

¹⁾ In eene machtiging door Veronica van Ryckgesteyn, Abdissie van Elten, van den jare 1520, dat als hare beleende manne Willem Turck van Nyenrode de alinge tiende in Goyland sal vorderen als behoorende tot der Abdies maarschalkamt en Dienstmansleen, komt voor „wellicke Dienstmansleen uitgenoemen en an der Abdye gebleven is nae vermoeghen seghelen en „brieven die grave van Holland in voortijden unsere voorvrouwe verleend”.

Stukken koptienden.

door de abdis beweerde rechten, aan zich te trekken.

Daarin lag dan ook de reden, dat de abdis aan graaf Floris V, alles wat zij beweerde te hebben, geheel „Nardinclant,” met uitzondering alleen harer reeds aan anderen in leen gegeven goederen en van de door haar weggeschonken inkomsten in leen afstond, om daardoor een machtige vorst tegenover den heer van Aemstel te stellen om voor hare rechten te waken.

Dat de abdis rechten voor zich behield, blijkt toch uit de uitzonderingen, die zij maakte en uit latere vermeldingen ¹⁾, zoo bezat zij later nog eene hofstede, de oude heerlijke hoeve, verder verschillende koptienden van de bezaaide landen en thijnzen van het maatland benevens kerkelijke rechten. De abdis bleef de eigenlijke grondeigenares, wat graaf Floris V verkreeg was erfelijk leenbezit en de daarmede verbonden landsheerlijke rechten, dit blijkt uit de bepaling, dat zijne erven binnen het jaar na het overlijden van den voorganger, het leen tegen eene vaste jaarrente uit handen van de abdis van Elten moesten ontvangen, op straffe van eene excommunicatio latae Sententiae — d. i. van een banvonniss, dat reeds nu als uitgesproken gold — en verlies van hun recht van opvolging ²⁾.

De inwoners bleven dus ook na 1280 stichtgenooten des gestichtes van Elten en dienstmannen „sunte vijts onseren patroens” en zij behielden al die voorrechten, welke zij door een voortgezet gebruik en door de toelating en goedkeuring der abdis van Elten verkregen hadden op het gebruik van bosschen, heiden en weiden in Gooiland,

¹⁾ Zie Perk. Verslag, bl. 9, 13, 14.

²⁾ Van den Bergh. Oorkondenboek van Holland II p. 195.

zooals zij ook moesten voortgaan in het betalen van den census en der lasten, die zij van ouds aan de abdij hadden betaald.

Toen deze landen onder de heerschappij der Franken kwamen, bewoonden ongetwijfeld reeds enkele huisgezinnen de landstreek „Nardinclant.” Waren zij van den Frieschen volksstam? Het is niet onwaarschijnlijk daar deze zeker zich tot rondom het meer Almere (thans Zuiderzee) had nedergezet, en tot Utrecht en Wijk bij Duurstede uitgebreid.

Sinds de invoering van het Frankische bestuur was hier een Graafschap, tusschen dat van Niftarlake en dat van Flehite ingesloten, ontstaan, en verreweg de meeste gronden waren als niemand toebehoorende, ook niet aan eene markgemeente, met de bosschen, heiden en wateren aan het rijk gekomen en als een keizerlijk praedium beheerd, waarover de keizer vrije beschikking had.¹⁾

De lieden, die zich er gingen vestigen en de gronden in cultuur brachten, waren of werden onvrije lieden, die de landen gebruikten naar de voorschriften van den grondheer en onderworpen waren aan de rechtspraak van den villicus, die orde en vrede onder hen moest handhaven en de opbrengsten ontvangen, die zij voor het benuttigen der heide en bosschen, voor het gebruik hunner akkers en weiden den grondheer verschuldigd waren. Waarschijnlijk hield deze zijn verblijf op de hofstede, die later nog als de hofstede der abdis van Elten bekend was.

Toen de keizer de landstreek aan graaf Wichman in leen gaf, was deze het die nu de landsheerlijke rechten

¹⁾ Zie hiervoor bl. 17 – 19.

uitoefende, den villicus benoemde en de inkomsten trok; en de abdis van Elten, die het eigendom later verkreeg, die derhalve niet als leenvrouwe die landstreek bezat, maar in de rechten des keizers was opgevolgd, was toen de eigenaresse van den grond geworden en had de vrije beschikking daarover, kon gedeelten daarvan in leen uitgeven of zelfs in eigendom afstaan, kon de bewoners vrijen en hunne rechten regelen. Haar kelner of villicus, die gevestigd zal geweest zijn op dezelfde hofstede waarop vroeger de keizerlijke ambtenaar gezeten was, voerde nu het beheer en regelde de rechten der bevolking.

Toen de abdis van Elten deze landen kreeg gold nog als regel, dat de kerk geene leenen ontving, omdat zij de verplichtingen, die het beneficium oplegde, niet vervullen kon, maar werden haar slechts inkomsten en daartoe eigendommen verzekerd, en het was dat eigendomsrecht op grond en bodem, dat in eeuwigdurend erfleen aan graaf Floris V werd afgestaan voor 25 ponden 's jaars.

Spreeken wij hier van eigendom dan is dit zeker in een bepaalden zin, want het was vereenigd met een publiekrechtelijk gezag en een landsheerlijke macht. Graaf Floris V verkreeg het jachtrecht, de rechtspraak, het beheer, de opbrengsten (althans gedeeltelijk), de beschikking over woeste gronden en bosschen, maar aan den anderen kant moest hij de inwoners beschermen en hunne eenmaal *verkregen* rechten eerbiedigen. En die rechten steunden op overoude gebruiken en volkomen te recht beriepen zich de Gooijers bij het proces van 1474 er op „dat zij het „gebruik van de gemeente, zoo tot beweiding als turfgraving en boschhouwing, hebben gehad, van alle oude her-

„komen, en zoo langen tijd, dat geen memorie ter contrarie was, en men niet zoude kunnen doen blijken, dat „men daaraf anderzins gebruikt had, sinds den tijd dat „het voorschr. land van Goijlandt met volk bezet en be- „woond is geweest.”

Het waren hier geene *verleende* maar *verkrege*n rechten, die steeds waren erkend en uitgeoefend; die dagteekenden uit den tijd, toen de eerste bewoners zich op het praedium hadden nedergezet en samenhangen met den aard der landstreek en de behoeften der bevolking; en eerst toen die bevolking toenam, de waarde van den grond vermeerderde, de cultuur zich uitbreidde, toen ging men de grenzen opsporen van het overoude gebruik en den omvang der bestaande rechten, en beperkte en omschreef wat oorspronkelijk geen andere grens had gehad als de behoefte des bestaans.

HOOFDSTUK IV.

De vereeniging der Erfgooiers.

§ 1. HARE VERHOUDING TOT DEN GRONDHEER.

Uit het eigendomsrecht der abdisse van Elten aan de gemeene gronden in Gooiland volgt, dat de landstreek „Nardinclant” geen vrije mark was, zoodat ook de gebruikers der gemeene gronden geen vrij markgenootschap konden vormen ¹⁾. De groote afhankelijkheid der Erfgooiers blijkt duidelijk uit het privilegie van Johan van Beijeren van het jaar 1407 ²⁾, waarin voorkomt: „Item „zo en zullen onze guede lude van Goylant ons niet vor- „der dyenen noch te dienste staen, dan onze landlude „van Weesper prochye.” Maar reeds de charters ³⁾ van 968 en 1280 gaven die afhankelijkheid duidelijk aan. ✓

Evenmin hebben wij met eene Mark te doen, welke onder de onbeperkte heerschappij van den grondheer stond. Belangrijk was diens macht op den bodem beperkt door de rechten der bewoners ⁴⁾.

¹⁾ Zie hiervoor bl. 18 en 19.

²⁾ A. Perk t. a. p. bijlage bl. IX.

³⁾ Zie hiervoor bl. 31 en 32.

⁴⁾ Zie bl. 21 onderaan en 22.

In het charter van Keizer Otto I¹⁾ komt voor, dat de abdisse al datgene met de geschonken goederen zou mogen doen „quicquid sibi collibitum fuerit”, dus wat hem, grondheer geoorloofd was. Dit doet ons zien, dat reeds toen de grondheer geen onbepaalde heerschappij over den bodem had.

Het is thans niet meer na te gaan van welk tijdstip de vereeniging tusschen de Erfgooiers dagteekent, doch wij kunnen aannemen, dat eene vereeniging tusschen de gebruikers der gronden in Gooiland bestond van het oogenblik af, dat zij het grondrecht, waarmede des grondheers eigendom was bezwaard, als een genootschappelijk recht beschouwden, hetwelk zij gemeenschappelijk beschermden²⁾.

Of hunne éénheid dan wel de gebruikers zelven als subjecten van dat recht moeten aangemerkt worden zullen wij later behandelen³⁾.

De vereeniging der Erfgooiers was afhankelijk, zij had geene meerdere zakelijke rechten dan welke zij van den grondeigenaar had ontleend. Zij ontwikkelde zich uit de hofmark, zoodat de grondheer alleen die eigendomsbevoegdheden had verloren, welke op zijn uitdrukkelijk verklaarden wil of op overoude gebruiken steunden.

Het juiste kenmerk van een hofmarkgenootschap was bij de vereeniging der Erfgooiers aanwezig. Dat kenmerk bestaat hierin, dat alle rechten, welke in een vrije mark

¹⁾ Zie hiervoor bl. 31 en 32.

²⁾ Gierke I § 15. bl. 142 zegt: „War daher eine Hofmark ganz von „hörigen Leuten besiedelt, welche demselben Herrenhof dienten und zinsten „und dieselben herrschaftlichen Wälder und Weiden nutzten, so war hier die „Idee einer Hofgenossenschaft wie von selbst gegeben.

³⁾ Zie blz. 60 en vlgg.

door het genootschap en in de oorspronkelijke grondheerlijke mark door den grondheer alleen werden uitgeoefend, gedeeltelijk aan den heer en gedeeltelijk aan het genootschap der hoehoorigen toekomen, terwijl voor sommige handelingen de toestemming van beide partijen noodig is ¹⁾.

Te recht zegt dan ook de heer Perk in zijn verslag op bl. 16. „Wij vinden reeds in dit tijdvak (van de vroegste „tijden tot het jaar 1280 loopende), wat ons later nog „duidelijker zal voorkomen: vrij onbepaalde regten en „verplichtingen omtrent eigendom en gebruik, doch regten aan den kant der ingezetenen in Gooiland, zoowel „als aan dien der Abdissen en hare opvolgers; aan de „eene of andere zijde meer vooruitgezet, of ingekrompen en „gewijzigd, naar den geest en de vormen des tijds, doch „nimmer eenzijdig bestaan hebbende” ²⁾; en op bl. 21.

¹⁾ Als das charakteristische Merkmal der herrschaftlichen Genossenschaft betrachteten wir, dasz bei ihr die rechtliche Einheit, die in der reinen Genossenschaft von der Versammlung Aller im Herrschaftsverbande von dem Herrn allein dargestellt wird, zwischen Herrn und Gesamtheit dergestalt getheilt war dasz, wie immer die Proportion sich stellen möchte, das Herrenrecht als das Ursprüngliche, das der Gesamtheit als das abgeleitete galt.

Gierke t. a. p. I § 20 p. 155.

²⁾ De heer Perk laat hierop volgen „en dit wederspreekt geheel dien „staat van eigenhoorigheid, welke in het stukje *Iets over Gooiland*, bladz. 23 „en in dat over de gerechtigden tot het gebruik in Gooiland, bladz. 5, aan „de Gooiers toegeschreven wordt” en zegt op bl. 21, dat de erkenning van de wederzijdsche rechten van den landsheer en de gebruikers onvereinigbaar is „evenzeer met eigenhoorigheid, als met volstreckte onafhankelijkheid van „den kant der ingezetenen, maar geheel overeenkomstig den toestand der „vrije lieden, zooals wij ons die in de minst onderworpenen gedeelten van „Nederland kunnen en moeten voorstellen.”

De heer Perk zooals reeds uit het voorgaande blijkt, houdt de Gooiers voor vrije lieden. Op bl. 15 zegt hij dan ook „Bij de aangegeven veronderstelling, laat zich alles, wat van den vroegeren toestand van Gooiland bekend

„Maar in alle gevallen is het de Graaf, die ~~de~~ handelt,
 „of zijne heerlijkheid reserveert; of, hetgeen gedaan is,
 „bekrachtigt. Zoover de geheugenis en de stukken reiken,
 „bestaat er ten aanzien van de gemeene heiden, weiden
 „en veenen, geen *eenzijdig* regt, noch van den landsheer,

„is, oplossen; vrije staat van de bevolking in 't algemeen met bezit van
 „eigen weer en land en regten van gebruik op de gemeene gronden (zoo
 „als ook dergelijke stand van vrijen van de tiende tot en met de dertiende
 „eeuw in Vriesland en elders bekend was), opbrengst van tienden in 't alge-
 „meen en inzonderheid van alle gronden aan de gemeente onttrokken en
 „overgegaan in bijzonder eigendom, aan welke eeniglijk bekende schatting;
 „buiten de thinsen van de maatlanden, nog het voordeel van boschhouwing
 „verbonden was.”

Naar onze meening is hierin de beschouwing van den heer Perk onjuist
 en gaat hij van de verkeerde veronderstelling uit, dat Gooiland oorspron-
 kelijk een vrije mark was. Maar hiertegen strijden alle eerste oorkonden
 alleen zou de allodiale bezitting van Henric van Snellenborch er eenigzins
 voor pleiten, doch wij verwijzen, wat die bezitting betreft, naar hetgeen hier-
 voor op bl. 34 voorkomt. Die meening is dan ook niet te verdedigen en
 zelfs de heer Perk, op bl. 21 van zijn verslag, gewaagt van de niet volstreckte
 onafhankelijkheid der ingezetenen.

Jhr. Mr. B a k k e r in zijne verhandeling getiteld: „Iets over Gooiland” Amst.
 1838 gaat van een juist standpunt uit nl. dat de eigendom der landstreek bij
 den landheer was, doch gaat o. i. te ver wanneer hij zegt: „Ten tijde van de
 overdracht van Wichman en de bevestiging van keizer Otto, waren de be-
 woners van Gooiland *mancipia utriusque sexus*, bij de overdracht op Floris
 worden zij *homines et medii* genoemd. In dien regtstoestand hunner personen
 kunnen zij het gebruik gehad hebben van de gemeente; maar zelf een deel
 van den eigendom uitmakende en daartoe behoorende, kan er alstoen aan
 hunne zijde geen regt van gebruik, als dienstbaarheid op eigendom, hebben
 bestaan.

Gierke I § 15 bl. 139 zegt: „Der Herr war Quelle des abgeleiteten
 Vermögens der Einzelnen; aber es bildeten sich selbständiges Vertragsrecht
 und Erbrecht dafür aus, nur dasz Näherrechte und Fallrechte aller Art an
 der Ursprung erinnerten.”

„noch van die uit Gooiland; maar worden openlijk aan „beide zijden regten erkend.”

Die wederzijdsche rechten waren niet scherp afgebakend, het belangrijkste recht, dat van genot der gemeene gronden, hetwelk aan de vereeniging der Erfgooiers toekwam berustte op gewoonterecht. Evenzoo hare bevoegdheid om „keuren ende ordonnancien te maken” en om „houtvesters ende serganten in den voirs. bosch” aan te stellen¹⁾.

Ontwifelbaar is voorzeker het recht van de Erfgooiers (als eenheid) wanneer wij daarvan den grondheer zelve hooren gewagen. Dit had plaats door Graaf Willem van Henegouwen, toen hij omstreeks het jaar 1339 eene uitgestrektheid grond aan de bewoners van Eemnes afstond „dit doende bi goetdenken onser goeder lude gemeenlike „van Goyland, die hoir recht, dat si ander veen hadden „nascreven, omme onsen willen ende omme onse oirboir „overghegheven hebben”²⁾.

Zeer belangrijk is deze plaats die vooreerst doet zien, dat de bewoners *gezamenlijk* rechten hadden en waaruit tevens op te maken is, dat de grondheer geen eenzijdig recht had om den bodem af te staan. Toen kort daarna over een gedeelte der veenen werd beschikt, ten behoeve van de bewoners van Loosdrecht, waren het die van Naarden en Gooiland, die het initiatief daartoe namen, terwijl graaf Albrecht van Beijeren de overeenkomst in het jaar 1360 bekrachtigde³⁾. Uit die overdrachten blijkt, dat de grondheer somtijds met de gebruikers der gronden handelend optreedt. Dit had ook in rechten

¹⁾ Sententie H. R. v. M. van het jaar 1474. Perk. Bijl. bl. XXVI.

²⁾ Perk. t. a. p. bl. 12.

³⁾ Perk. t. a. p. bl. 18.

plaats, zooals volgt uit de processen naar aanleiding van de geschillen over de veenen. Voor de gravelijkheid trad de procureur-generaal als hoofdpersoon op, waarbij de vertegenwoordigers der gebruikers zich voegden, die onder allerlei verschillende benamingen daarbij werden aangeduid ¹⁾. In eene sententie van 30 Januari 1551 komt o. a. voor dat er „in voortijden groote verschillen waren ontstaan, „bij tijde van Hertoge Karel van Bourgoingne, tus- „schen denzelven als Grave van Holland en de Heere van „Goyland ende te dier cause geregte grondheer van den „Veenen ende Wildernissen van denselven landen van „Goyland, *mitsgaders d'Ingelanden aldaar* als 't gebruyck „daar af hebbende, ter eener'’, enz. ²⁾

De regeling van de wijze en den omvang van het gebruik had in het algemeen zonder de medewerking van den grondheer plaats. Waarom verleende echter de eigenaar der gronden zijne goedkeuring aan den eersten schaarbrief van het jaar 1404 ³⁾, terwijl die bij de andere schaarbrieven niet voorkomt en reeds omstreeks het jaar 1326 de „goede luden van Ghoyland gemeenlike” bijeenkwamen „om met twee raadslude van den gemeenen lande overeen „te draghen” ⁴⁾?

Het komt ons voor, dat de reden daarvan gezocht moet worden in de gewichtige bepalingen van dien schaarbrief, omdat daarbij meer dan eene regeling van de wijze en omvang van het gebruik plaats vond.

¹⁾ Perk. Verslag bl. 42.

²⁾ Perk. Verslag bl. 42.

³⁾ Perk. Verslag Bijl. II.

⁴⁾ Perk. Verslag bl. 11.

Door deze bepaling „In den eersten soe sijnt voorwaerden, dat die mente, die wij te gaeder leggende hebben op Goylant, *omgedeylt sal blyuen* ten ewigen dage, „ten waer dat wij aen beyden sijden die eendrachtelijcken „gescheyden wouden hebben”, verviel de mogelijkheid, dat de meentgronden in bijzonder „eigen” zouden komen. De bepaling was tegen het belang van den grondheer, omdat deze alleen inkomsten trok, wanneer de gronden aan het gemeenschappelijk gebruik onttrokken waren. Zij vorderde dus ongetwijfeld des grondheers toestemming.

Bovendien is wellicht toen het vereischte van eigen grondbezit voor het gebruik der weide vervallen en dat gebruik aan huisvesting verbonden „Oock mede so sal men „*vt elcken huyse*, daer twe paer volcx in woent, twe schaerbeesten meer mogen houden dan vt eene anderen huyse „daer een paer volcx in woent”

De grondheer verklaarde, dat de schaarbrief hem „wael te willen” was, en verleende kwijschelding van hetgeen tegen hem was misdaan. ¹⁾

Niet altijd werden echter de rechten der Erfgooiers-vereeniging door den grondheer zoo bepaald erkend. Het privilege van Johan van Beijeren van het jaar 1407 ²⁾, houdt in „Item zo willen wij, dat niemant onze ghemeynte „van Goylant bruken en zal, hi en heeft landwinninge gedaen „als van outs costumelic ende gewoenliken is”. Het was een terugtred tot de oudtijds in Gooiland bestaande gewoonte, toen nog het genot der gemeene gronden van

¹⁾ Perk. Bijl. bl. VII.

²⁾ Idem. Bijl. III, bl. IX.

landbezit afhankelijk was en de grootte der eigen landerijen ook den omvang van het genot aangaf. Bij het boschgebruik was de voorwaarde van landbezit gebleven, doch bij het genot der weide was zij vervallen blijkens den schaarbrief van het jaar 1404.

Het privilege, dat door den grondheer werd gegeven op aandrang van de landlieden, die toen in Gooiland de andere leden in aantal overtroffen, en dat nog heden feitelijk wordt opgevolgd, was ook zeer in het belang van den grondheer, want het verminderde het aantal gebruikers.

Van veel belang is de strijd tusschen den eigenaar en de gebruikers, welke beslist is door het vonnis van den Hoogen Raad van Mechelen op den 19^{den} November 1474.¹⁾

Hierbij gold het de gewichtige vraag of de Erfgooiers rechten op den eigendom van den grondheer hadden en welke die rechten waren. Van wege de grafelijkheid werden alle rechten ontkend, daarentegen beweerden de verweerders in de eerste plaats, dat hun het gebruik der gemeene gronden toekwam. Deze verklaarden, dat het gebruik steunde niet alleen op „ouden prescriptie en gewoente” maar ook op „Consent van de Prince” hetgeen bleek uit diens toestemming met betrekking tot het „tractaet en accordt”, dat door hen was vastgesteld om te weten „hoe ende in wat maniere zij behoirden te genyeten die voirs gemeente” Hiermede bedoelden zij den schaarbrief van 1404. Ook het boschgebruik en de benoeming van „houtvesters ende serganten” alsmede het vaststellen van „keuren ende ordonnancien” steunden zij alles op „prescriptie”; vandaar

¹⁾ Perk. Bijl. VI.

wordt melding gemaakt in het vonnis dat „men soe wel „jurisdictie prescriberen mochte als ander goet, ende tot „een teyken van dien zoe hadde wijlen Hertoge J o h a n „van Beijeren, als Heer van Goylant, eertijden gegeven „ende geottroyeert den ghenen van de voirs. dorpen van „Laren, Hilffersum en Blarecom, dat zij luyden souden „moegen kennisse nemen van allen beternissen ende qua „daden, misbruyct in 't voirs. Goyer bosch, om deswille dat „zij luyden die naeste dair an gelegen waren.” Dus ook de rechtspraak ging, wat de kleine overtredingen bij het boschgebruik aangaat, voor den grondheer verloren. Wat het genot der „venen ende mouren” betreft was bovendien door Hertog Jan van Beyeren uitdrukkelijk verklaard, „dat die van Nairden ende van Goylant be- „hoerden te hebben en te houden tot hoer gebruyck alle „die voirs. landen en venen.”

Omtrent het aanmaken van nieuw land houdt het vonnis in. „Insgelijcken hadde den verwerers toegelaten geweest „te maken arbeyelick ende vruchtbaer lant, om dair op te „sayen koren ende ander saet, van de heyen en andere „plecken gelegen bynnen die voirs. gemeente, ende dat „zij gebruycken van hoir eighene, ¹⁾ dair an en hadden zij „hem in ghiensyns misgrepen, noch oeck in 't geene dat „zij van de voirs. venen enige reysen vercofft en gedistri- „bueerd hadden omme penningen die welcke dair off

¹⁾ Deze plaats moet o. i. aldus worden opgevat, „dat de bewoners de ontgonnen gronden bebouwden als eigen gronden”, evenals de gronden die vroeger door hunne voorvaderen waren ontgonnen en door hen van deze geerfd waren.

De Heer Perk meent „dat zij die gronden onderscheidten van hunne „eigen landen.” (Zie verslag bl. 11).

gecomen wesende geëmployeert te hebben in hoirluyder „afferen en nootdruffth.”

Dat de verweerders geen recht hadden de woeste gronden ter ontginning uit te geven, omdat zulks de rechten van den eigenaar schond, wordt door hen niet tegengesproken; alleen verdedigden zij hetgeen daaromtrent had plaats gehad met de verklaring, dat hun zulks was toegestaan. Vooral tegen deze handelingen als eigenaar kwam de grafelijkheid op als „ons berovende mits dien „van onse heerlickhey, gront, renten ende domeynen van „ons voirs lande van Goylant”;

Alvorens wij de uitspraak van den H. R. van Mechelen melden, moeten wij eerst nagaan, wie verweerders bij het proces waren.

De sententie zegt het met ronde woorden, want daarin komen deze woorden voor: „desen nogthans nyet tegen „staende 't hadde beliefft *den ingeseten en inwoenres van „onse voerschr. stede van Naerden ende van de voirschr. „dorpen van Goylant, verweerders* te vsurperen, nae „huer te trecken en tot hueren proffyte te applicueren „de voirschr: beemden, weijen enz.” Deze personen werden derhalve bij het proces vertegenwoordigd en wanneer wij nu nog bovendien in het vonnis lezen „dat Hertoge Albrecht hadde bekend, de voors. gemeente toe te behooren den verweerers” en dat het „den verwerers toegelaten hadde geweest te maken arbeyelick lant” dan moeten wij tot het besluit komen, dat de rechten, welke bij het vonnis den verweerders werden toegekend, toekwamen aan eene vereeniging van personen, die in Gooiland gevestigd waren, en niet aan de stad en de dorpen in Gooiland als zedelijke lichamen. Ge-

noemde stad en dorpen waren geen verweerders bij het proces.

Ten onrechte is daarom ook o. i. beweerd, dat die rechten zijn toegekend aan Burgemeesters, Schepenen en gemeente van onsen stede van Naerden en de gemeene Dorpen van Gooijland, als bestuurders der Stad en Dorpen, welke zij vertegenwoordigden ¹⁾.

Bij gemelde sententie werd de eigendom der gemeene gronden toegekend aan de grafelijkheid, doch aan de verweerders het gebruik onder bepaling, dat op het gebruik van bosch en veenen zou toegezien worden en ordonnantie gesteld van wege de hooge regeering. Niet op het gebruik van heiden en weiden, daaromtrent waren dus de Gooiers vrij, daarbij werd alleen de jacht uitgezonderd en niet eens verboden „de proprieteit te verargeren”, hetgeen dan ook bij de veenen, moeren en het bosch noodiger was.

Zoo erkende dus ook de H. R. van Mechelen door dat vonnis den invloed van den tijd op het ontstaan, den ondergang en de verandering van rechten. Want de verweerders bij het proces hadden zich vooral op de praescriptie, als titel van hunne rechten beroepen.

Deze praescriptie in Duitschland „unvordenkliche Ver-

¹⁾ Zie de verhandeling van Jhr Mr. C. Backer „Verdediging van het regt der Dorps-Gemeenten in Gooiland” bl. 19 en 20, die volgens den Heer van Hasselt (zie „de Gids” jaargang 1844) eene te groote bewijskracht aan het vonnis van 1474 toekent voor zijne stelling, dat het gebruiksregt een gemeenterecht is.

Aan deze meening van den heer van Hasselt kan ik nog toevoegen, dat in het jaar 1474 de gemeente van Gooiland reeds haar staatsrechtelijk karakter had verloren. Zie hiervoor bl. 28 en 29.

jahrung" genoemd is aanwezig, wanneer een toestand sedert 's menschen geheugenis zoo heeft voortgeduurd.

„Dasz ein solcher Zustand nicht weiter angefochten werden dürfe, ist in einzelnen Anwendungen bereits im „römischen Rechte anerkannt; das canonische Recht laszt „die unvordenkliche Verjahrung auf als allgemeine Ergänzung der ordentlichen Verjahrung für solche Falle, wo „deren Bedingungen nicht vorliegen, und in diesem Umfange ist das Institut durch ein allgemeines deutsches Gewohnheitsrecht um so bereitwilliger anerkannt worden, als „sich im älteren deutschen Rechte ähnliche Ideen finden.

„Der Beweis der unvordenklichen Verjahrung ist . . . „auf ein Doppeltes zu richten: ¹⁾ auf das Bestehen des „betreffenden Zustandes innerhalb derjenigen Zeit, welche „die eigene Wahrnehmung der jetzt lebenden Generation „umfasst; ²⁾ darauf, dasz die jetzt lebende Generation auch „durch Mittheilung ihrer Vorfahren von dem Nichtbestehen „dieses Zustandes keine Kunde habe." ¹⁾

¹⁾ Dr. Windscheid. Pand. I § 113.

Nog ééns beriepen de Erfgooiers zich op deze soort van verjaring, het diende om te bewijzen, dat het genot der gemeene gronden niet van landbezit afhing noch toekwam aan ieder inwoner in Gooiland, maar alleen aan de mannelijke afkomelingen der Erfgooiers en aan enkele anderen.

Daarbij werden verklaringen afgelegd door „een veertigtal der oudste en „notabelste regeeringspersonen en ingezetenen, zoo van de stad Naarden als „van de dorpen van Gooiland" die inhielden, „dat, zoowel bij hun leven als „bij dat hunner ouders, en zoover hunne narigten strekten, de gemeente van „Gooiland nooit anders was beschaard of beweïd geweest, dan bij diegenen, „wier ouders en voorouders daartoe reeds waren geregtigd geweest, „of die „dat regt bij koop of vergunning hadden verkregen, met uitsluiting der dochters, en zonder dat in het poorterschap van Naarden op zich zelve dat regt „was begrepen." Verslag Perk p. 72.

Derhalve werden de rechten der Erfgooiers door vermeld vonnis erkend, waardoor voor goed aan alle onzekerheid een einde was gemaakt. De Erfgooiers-vereeniging behield aan den eigendom van den Graaf een zeer uitgebreid jus in re aliena, hetwelk van dien aard was, dat het eigendomsrecht van den heer, door den inhoud en den duur van het zakelijk recht, eigenlijk een ondergeschikte beteekenis had.

§ 2. HET ZAKELIJK RECHT DER VEREENIGING OP DEN BODEM.

Het zakelijk recht van de vereeniging der Erfgooiers aan den eigendom van den grondheer, heeft zich op een gelijke wijze als in andere hofmarkgenootschappen ontwikkeld. Uit een door geen gerecht beschermde bevoegdheid ontwikkelde zich een gebruiksrecht aan de gronden en eindelijk, door de scheidingen met het Domein, een vrij eigendomsrecht.

Tijdens voormeld vonnis van de H. R. van Mechelen had de vereeniging een zeer eigenaardig gebruiksrecht, dat niet overeenstemt met hetgeen volgens onze rechtsbeginselen onder recht van gebruik wordt verstaan. Vooreerst was dat recht niet tijdelijk en vervolgens mochten de vruchten niet aan „uytheemschen” worden vervreemd.¹⁾

Voor dat recht van gebruik was aan den grondheer niets verschuldigd. Wanneer echter gronden ter ontginning werden afgescheiden, dan ontving de grondheer van die ontgonnen gronden, zoogenaamde Koptienden.²⁾

¹⁾ Zie het vonnis van 1474.

²⁾ Perk. Verslag 13.

Dit heeft ook elders in Deutschland plaats gehad. Zoo zegt Gierke¹⁾ „Mitunter kam es auch vor, dasz die „Allmende trotz des herrschaftlichen Obereigenthums zwar „als Allmende zinsfrei war, dagegen zinsbar wurde wenn „und so lange man sie zur Ackerkultur zog.”

Bovendien mochten de gebruikers den grondheer niet benadeelen „in den jacht van den konijnen ende andere wilde beesten” zooals uit het vonnis van 1474 blijkt.

Uit kracht van dat recht was de vereeniging der Erfgooiers bevoegd de gronden aan te wijzen, welke door hare leden konden worden gebruikt, en die, waarvan het gemeenschappelijk gebruik slechts op bepaalde tijden mocht plaats hebben; verder bepaalde zij de wijze en den omvang van het gebruik van ieder lid, den tijd wanneer de weiden voor het gebruik der leden geopend en gesloten waren alsmede den houw in het bosch.²⁾

De bestuurders van de vereeniging der Erfgooiers verdeelden de uitoefening van het gebruik der gemeene gronden zoodanig, dat de leden meer bepaaldelijk de gronden moesten gebruiken, welke tot hunne buurschap behoorden.

Deze regeling van gebruik was voor een goed beheer en voor de belangen der leden noodzakelijk en had plaats bij zoogenaamde schaar- en boschbrieven, hoewel oorspronkelijk de leden zelve die belangen regelden op hunne algemeene vergaderingen. Op den 30sten December 1326

¹⁾ t. a. p. II § 9. p. 165.

²⁾ Het geslacht van Nyenrode had mede belangrijke rechten aan het bosch van de abdis van Elten ontleend, van daar dat zij de boschbrieven met het bestuur der Erfgooiers vaststelden. Zie hiervoor bl. 38, noot.

verbod Graaf Willem van Henegouwen, aan zijne goede lieden van Ghoyland gemeenlike „alle ghader te „samen te komen op het blasen van den horne om met „twee raadslude van den gemeenen lande overeen te „draghen”, begeerende zulk eene verzameling niet, „tenzij „bi onsen baeliu of bi onsen scoute”. ¹⁾

Tot het jaar 1708 heeft de stad Naarden de bevoegdheid gehad om het recht van veldslag of gebruik der gemeene gronden aan hare burgers en aan anderen te verkoopen, terwijl het bestuur der Erfgooiers nu en dan het recht tot scharen van vee heeft vergund. Hierop komen wij later terug.

Eene vergunning van het gebruik der gemeene gronden door den grondeigenaar heeft slechts eenmaal plaats gehad, waartoe voornamelijk wel aanleiding heeft gegeven de meening ²⁾ van den beroemden Pieter Corneliszoon Hooft, Drost van Muiden en Bailluw van Gooiland, die tot vergunning adviseerde. Hiertegen echter heeft het bestuur der vereeniging van de Erfgooiers zich verzet, zonder dat de uitslag thans bekend is. De zaak schijnt bij minnelijke schikking te zijn afgelopen ³⁾

Naar onze meening was het toestaan van gebruik der gemeene gronden eene handeling, welke noch door den grondheer noch door de vereeniging der Erfgooiers eenzijdig mocht plaats hebben, zooals wij later bij de behandeling van de wijze waarop het Erfgooierschap wordt verkregen, zullen zien. ⁴⁾

¹⁾ Perk. Verslag bl. 11.

²⁾ Perk. Verslag bl. 50.

³⁾ Perk. Verslag p. 60.

⁴⁾ Zie bl. 68

Het recht van de vereeniging der Erfgooiers op des grondheers eigendom scheen echter verder te gaan dan het recht van benutting, in zooverre het ook het verdeelen en zich toe-eigenen van gronden omvatte. Ongetwijfeld had de grondheer dit kunnen verbieden en verhinderen, maar zijn eigen belang noopte hem eer het te bevorderen, want het vermeerderde zijne inkomsten, omdat koptienden van de ontgonnen gronden werden betaald en het de toeneming en den bloei der bevolking moest vermeerderen.

De gronden werden door het bestuur der Erfgooiers somtijds in pachtware ¹⁾ uitgegeven, waarmede zij slechts tijdelijk aan het gemeenschappelijk gebruik werden onttrokken, doch meestal kwamen de ontgonnen gronden in het bijzonder bezit der leden, zoodat zij voor altijd aan de gemeene gronden werden onttrokken.

Tegen het aanmaken van nieuwland heeft men zich nu en dan hevig verzet, doch telkens had het weder op nieuw plaats ²⁾.

Later doet de geschiedenis ons zien, dat ook de grondheer zich bevoegd achtte de woeste gronden ter ontginning uit te geven. De Erfgooiers hebben zich daartegen steeds met kracht verzet, hetgeen aanleiding heeft gegeven tot het accoord van 1731, dat ten doel had om voortaan een einde te maken aan de onrechtmatige handelingen van het Domeinbestuur. Bij dat accoord werden tevens de voordeelen omschreven, welke elk der partijen bij afstand der gronden zou genieten ³⁾.

Meestal had echter de afstand van gronden tot ont-

¹⁾ Schaarbrief van 1442. Perk. Verslag Bijl. III. Art. 20.

²⁾ Perk. Verslag bl. 42.

³⁾ Perk. Verslag bl. 51—54, 72—78.

ginning met de toestemming van beide partijen plaats en genoten ook beide partijen voordeelen.

Zoo zien wij o. a. dat bij resolutie van 8 October 1626 werd bepaald, dat het domeinbestuur die van Gooiland zoude hooren, alvorens de uitgifte van 80 morgens aan Laren te doen. De uitgiften van het zoogenaamde Naarder- en Trompenveld geschieden door het domeinbestuur vereenigd met het bestuur der Erfgooiers. De Drossaard Hooft meende, dat de rechten der Erfgooiers medebrachten, dat van hunne zijde ook toestemming moest gegeven worden en raadde de uitgifte van woeste gronden af, tenzij bij wege van accoord, waarop hij betuigt weinig kans te zien." ¹⁾

Door voormelde resolutie van het jaar 1626 en vooral door het accoord van 1731 was de zaak der ontginning voornamelijk in het belang der Erfgooiers geregeld. Ware dat niet geschied, dan had het zeer de vraag geweest, in hoeverre de vereeniging der Erfgooiers zich niet tegen eene ontginning had kunnen verzetten ²⁾. Nu was echter het eigendomsrecht nog meer dan vroeger beperkt. De vereeniging der Erfgooiers kon zonder redenen de uitgifte van gronden ter ontginning weigeren en alleen bij afstand van gronden genoot de eigenaar eenig gering voordeel.

Aangezien echter het bestuur der vereeniging in vele zaken het Domeinbestuur uit kracht van diens eigendomsrecht moest kennen, was eene losmaking van elkander, door verdeeling, voor beide partijen wenschelijk. Dit heeft plaats gehad bij de scheidingen in de jaren 1836 en 1843.

¹⁾ Perk. Verslag bl. 74 noot, 61 en 52.

²⁾ Zie over deze materie Jhr. Mr. C. Bakker in zijne brochure getiteld: „Iets over Gooiland” bl. 44 en vlg.

waardoor elk der partijen een gedeelte der gronden in vrijen eigendom heeft verkregen. De afstand in vrijen eigendom aan de Erfgooiers is geschied ten name van „de vergadering van Stad en Lande van Gooiland, als vertegenwoordigende de stad Naarden en de gezamenlijke Erfgooiers”.

Een derde bevoegdheid, welke de vereeniging der Erfgooiers uit haar zakelijk recht op de onverdeelde gronden ontleende was van publiekrechtelijken aard. Oudtijds was met eigendom en de daaruit afgeleide rechten een zeker publiekrechtelijk gezag verbonden. Op dat laatste steunde dan ook het maken van schaarbrieven, waarbij ingeval van overtreding straffen waren bedreigd. Van de verschuldigde boeten bij overtredingen genoten veelal de grondheer, de gebruikers en de aanbrengers ieder een derde.

Hierop steunde ook de bevoegdheid om tot bescherming van het grondgebied handelend op te treden, wanneer dat door de naburen werd bedreigd en het privilege van hertog Jan van Beijeren van 11 Maart 1418, was gedeeltelijk eene bevestiging van hetgeen al lange tijden gebruikelijk was. Dat privilege houdt in, dat het den Gooiers geoorloofd zou zijn om de „luyden van buyten”, die de bosschen of veenen beschadigden, gevangen te nemen en zelfs zouden de Gooiers niets misdaan hebben, wanneer zij die buitenlieden bij hunnen wederstand hadden gedood.

Ten slotte moeten wij in deze paragraaf nog de gewichtige vraag behandelen of de vereeniging der Erfgooiers een rechtspersoon uitmaakt dan wel of de leden der vereeniging zelven als subjecten van 't eigendomsrecht aan de gemeenschappelijk gebruikte gronden moeten beschouwd worden.

Twee meeningen kunnen zich hierbij voordoen. Volgens de eene meening is de vereeniging der Erfgooiers een rechtspersoon, zoodat als subjecten van het zakelijk recht aan de gemeene gronden in Gooiland noch de enkele Erfgooiers noch de Stad met de Dorpen kunnen beschouwd worden, maar wel het lichaam, hetwelk alle Erfgooiers omvat.

Over de rechten en bevoegdheden van de stad Naarden en de Dorpen in Gooiland spreken wij in een volgende paragraaf.

Om te beoordeelen of de vereeniging der Erfgooiers een Rechtspersoon uitmaakt moeten wij eerst het kenmerk van eenen Rechtspersoon vaststellen.

Dit bestaat o. i. alleen hierin, dat het vermogen toebehoort aan eenen voor het recht als subject gedachten persoon, en niet pro indiviso toekomt aan de leden van eene vereeniging. Zoo zegt Windscheid sprekende van de Deutsche Real — oder Nutzungsgemeinde. ¹⁾ „Es sind „noch immer nicht die Einzelnen Vermögenssubjecte, „sondern Vermögenssubject ist etwas Anders, als sie „sind, ihre gedachte Einheit — wenn man nicht sagen „will, was auf dasselbe hinauskommt, dasz das Vermögen „als subjectloses bestehe. Diesz ist selbst in dem Falle „wahr, wo das Corporationsvermögen von den Nutzungs- „rechten der Mitglieder ganz absorbirt wird; man wird „nie z. B. das Eigenthumsrecht durch Zusammenrechnung „der einzelnen Befugnisse, welche es gewährt, darstellen „können, eben weil es etwas Anderes ist, als die Summe, „das Aggregat, dieser Befugnisse”.

Verder zegt Windscheid (§ 58 bl. 152) „Auch das thut

¹⁾ Pand I § 58, Note 5.

„dem Begriffe der juristischen Person keinen Eintrag, dasz
 „das Vermögen der Corporation lediglich dazu da ist, um
 „von den Mitgliedern der Corporation nach Maszgabe der
 „ihnen an demselben zustehenden Rechte genossen zu werden,
 „wie z. B. bei der deutschen Real- oder Nutzungsgemeinde”.

Wanneer het vermogen van den Rechtspersoon voor het
 genot van bepaalde personen bestemd is dan moet vast-
 staan „daz nicht nur die Einzelnen, welche zum Genusse
 „gelangen, nicht über die Substanz des Vermögens
 „verfugen können, sondern das Vermögen auch im
 „Uebrigen in seinem rechtlichen Bestande von den Ereig-
 „nissen, welche den jeweiligen Inhaber betreffen, unab-
 „hängig ist. Ist dies nicht der Fall, so ist kein Grund
 „vorhanden, ein anderes Subject des Vermögens anzunehmen,
 „als den jeweiligen Inhaber des Vermögens. ¹⁾

Ook het vermogen van de vereeniging der Erfgooiers
 diende voor het genot harer leden, althans voor die leden,
 die aan zekere vereischen voldeden. Van eenen verkoop
 van hun gebruik was nimmer sprake, ook hadden de
 leden geene bevoegdheid, om anderen in hunne plaats
 het gebruik der gronden te laten genieten of over dat gebruik
 of over hun recht op eenigerlei wijze te beschikken. Wij moe-
 ten dus ook hier te doen hebben met een Rechtspersoon,
 waaraan de eigendom der gemeenschappelijk gebruikte
 gronden toebehoord. De grondheer zelf behoorde niet
 tot de leden der vereeniging, want hij was bevoegd om
 over zijn eigendomsrecht te beschikken.

De andere meening leidt er evenwel toe om bij vereeni-

¹⁾ Windscheid. Pand. I § 57. Note 10.

gingen van gelijken aard als die der Erfgooiers, het vermogen niet uitsluitend toe te kennen aan eenen Rechtspersoon maar ook aan elk der leden.

Zoo zegt Beseler ¹⁾ „In einer Corporation kann das Eigenthum am Corporationsvermögen so vertheilt sein, dasz neben dem Rechte der Gesammtheit selbständige Sonderrechte der einzelnen Mitglieder begründet sind, die aber, ihrem Umfange und ihrer Beschaffenheit nach, durch die verfassungsmässige Organisation der einzelnen Corporationen näher bestimmt werden. Ein solches Verhältnisz findet sich namentlich als Gemeinschaft der Nutzungsrechte an gewissen Gütern in der s. g. Realgemeinde und der Markengenossenschaft u. s. w.”

Allen die deze meening aannemen, nemen dan ook aan het bestaan van een condominium in solidum of juris Germanici in Duitschland „Gesammteigenthum” genaamd.

„Bij die betrekking — zegt Prof. Opzoomer ²⁾ — noemt men ieder der mede-eigenaren eigenaar van het geheel zonder idëele of intellectueele deeling. Ieder heeft niet alleen een vol, een geheel eigendomsrecht op de zaak, maar hij heeft het tevens op de geheele zaak, niet alleen op het rëele, maar ook op het intellectueele of idëele geheel. Noch het eigendomsrecht is dus tusschen de mede-eigenaren gedeeld, noch de zaak zelve, hoe ook voorgesteld. Het eenige wat tusschen hen gedeeld is kan daarom de uitoefening van het eigendomsrecht zijn, de uitoefening der bevoegdheden, die de uitvloeisels zijn der eenheid van het eigendomsrecht.” ³⁾

¹⁾ „System des gemeinen deutschen Privatrechts” II § 83.

²⁾ Het B. W. verklaard. Deel 4. bl. 437.

³⁾ Zie verder Prof. Opzoomer t. a. p. bl. 439. Beseler t. a. p. § 83.

„Der Begriff des Gesamteigenthums — zegt Dr. Wind-
 „scheid Pand I. § 169a 8 — est aber eben so wenig
 „haltbar, wie die im Mittelalter aufgekommene und bis in die
 „neueste Zeit hinübergetragene Scheidung des Eigenthums
 „in ein s. g. Ober und Unter (nutzbares) Eigenthum.
 „Im Allgemeinen aber versteht man unter Gesamteigen-
 „thum ein Eigenthum Mehrerer an derselben Sache ohne
 „s. g. intellectuelle Theilung, bei welchem vielmehr der
 „Conflict zwischen den mehreren Eigenthümern entweder
 „dadurch gelöst werde, dasz jeder ein bestimmtes Masz von
 „Befugnissen habe, so z. B. bei der deutschen Realgemeinde
 „oder Markgenossenschaft, oder dadurch, dasz in die
 „Ausübung des Eigenthums der Eine erst nach dem Wegfall
 „des Andern eintrete (s. z. B. bei dem Familienvermögen
 „des hohen Adels) Aber im ersten Falle is weder der
 „einzelne Berechtigte Eigenthümer, noch sind sie es alle zusam-
 „men, da nun einmal durch eine Zusammenrechnung einzelner
 „Befugnisse kein Eigenthumsrecht herausgebracht werden
 „kann (vgl. § 58. Note 5), und ebenso ist im zweiten
 „Fall u. s. w.”

Wij meenen echter aan de eerste meening, dat de ver-
 eeniging der Erfgooiers een rechtspersoon is, te moeten
 vasthouden, vooral met het oog op de geschiedenis, en op
 de samenstelling en het bestuur van deze instelling. Daarbij
 mag ook niet voorbij gezien worden, dat de bevoegdheid
 van elken Erfgooier niet is een vermogensrecht, waarover
 hij beschikken mag of dat als zoodanig vererft, maar een
 aan zijn persoon als lid der vereeniging verbonden, voor
 hem met zijn persoon te loor gaand recht, dat hij als
 aangeboren door zijne hoedanigheid als Erfgooier onver-
 vreemdbaar bezit en dat zich als een gebruiksrecht ver-

toont, hoewel dit gebruiksrecht slechts een gevolg is van zijne hoedanigheid. Daarom hebben ook de leden der vereeniging geene meerdere bevoegdheid dan tot de uitoefening van dat gebruiksrecht, — dat der vereeniging toekomt — overeenkomstig de voorschriften door de vereeniging zelve vastgesteld en onder de voorwaarden, welke voor de uitoefening door haar zijn aangenomen en binnen de grenzen, die zij zelve bepaalt.

Ook verdient het opmerking, dat de vereeniging der Erfgooiers reeds in het proces voor den H. R. van Mechelen en sinds dien tijd altijd als een rechtspersoon is opgetreden en erkend, nog het laatst bij de overeenkomsten met het Domein van 1836 en 1843.

§ 3. DE LEDEN DER VEREENIGING EN HUNNE RECHTEN.

Zooals wij in het tweede hoofdstuk van dit proefschrift hebben opgemerkt, waren de eerste bewoners eener landstreek stamgenooten en vormden zij eene vereeniging, waarvan het lidmaatschap door zuiver persoonlijke vereischen — geboorte en opname — werd verkregen. De gemeene gronden behoorden aan de vereeniging en het genot der leden was afhankelijk van ieders waardigheid. ¹⁾

In de 8ste eeuw was de oude toestand door het ontstaan van het eigen grondbezit belangrijk veranderd, maar toch bleef de eigendom der gemeene gronden bij de markgemeente, wier lidmaatschap afhankelijk bleef van voormelde persoonlijke vereischen. Het gebruik der gemeene gronden

¹⁾ Zie bl. 8—10.

hing nu echter niet meer af van de waardigheid der leden maar van hun eigen grondbezit. De grondbezitter, die gemelde persoonlijke vereischten niet bezat, stond buiten de vereeniging der markgenooten. ¹⁾

Intusschen waren er in de grondheerlijke landstreken zoogenaamde hofmarkgenootschappen ontstaan, welke zich geheel en al naar het voorbeeld der overgebleven vrije marken ontwikkelden. Zij hadden een gebruiksrecht aan des grondheers eigendom verkregen en hunne leden moesten in de eerste plaats de vereischten van geboorte en opname op zich vereenigen, hoewel het genot en de omvang van dat genot van grondbezit afhankelijk was. ²⁾

Later ontstond door de ongelijkheid in grondbezit zoo- wel in de overgebleven vrije marken als in de hofmarken de strijd over den invloed van het grondbezit op het lidmaatschap en het genot en den omvang van het genot der gemeene gronden, welke strijd meestal eindigde met de overwinning der grondbezitters en het verdwijnen van de vereischten van geboorte en opname als voorwaarden van het lidmaatschap, hetwelk uitsluitend het gevolg was van het grondbezit, en dus een zuiver zakelijk karakter verkreeg. Maar niet altijd had dat plaats, dikwijls verloren de grondbezitters hunne oude voorrechten en de eens zoo groote invloed van het eigen grondbezit verviel, terwijl de markgemeente haar persoonlijk karakter behield. ³⁾

Het laatste nu heeft in Gooiland plaats gehad en hieruit

¹⁾ Zie bl. 10-15.

²⁾ Zie bl. 17-22.

³⁾ Zie bl. 23-25.

is het alleen te verklaren, dat thans, nu geene vreemden meer tot de vereeniging worden toegelaten, de hoedanigheid van Erfgooier alleen door geboorte en aanhuwelijking wordt verkregen. Het eenige voorrecht, dat de Erfgooiers, die grondbezit hadden, nog langen tijd behielden was het gebruik van het Gooische bosch, want dat was van grondbezit afhankelijk. ¹⁾)

De afkomelingen uit een huwelijk, waarvan de man Erfgooier is, zoo wel die van het mannelijk als van het vrouwelijk geslacht, worden uit kracht der geboorte alleen Erfgooiers en leden der vereeniging. Hiertegen strijdt niet dat de vrouwelijke leden door hun huwelijk met vreemden hunne hoedanigheid van Erfgooier verliezen, zoodat ook hunne afkomelingen geene Erfgooiers zijn; en dat de leden geen gelijke rechten hebben, want dit is alleen het gevolg van het verschil in hun geslacht en in hunnen staat en steunde op gewoonterecht. Dat echter ook de vrouwelijke afkomelingen leden der vereeniging zijn, behoeft zeker wel geen nader betoog, daar wij toch ook hen genot der gemeene gronden zien trekken, wanneer zij maar een eigen huishouding hebben, zooals de nagelaten weduwe of wanneer zij met de ongehuwde broeders den boedel van hunne ouders aanhouden. ²⁾)

Krachtens de beginselen van erfrecht, wordt het lidmaatschap niet verkregen, waarmede ook niet overeen te brengen is, dat de zoons, wanneer zij maar eigen huishouding hebben, reeds tijdens het leven van den vader een gelijk genot als deze kunnen uitoefenen.

¹⁾ Zie bl. 75.

²⁾ Zie de verschillende schaarbrieven.

Door aanhuwelijking verkrijgt alleen de vreemde vrouw de hoedanigheid van Erfgooier.

Opname in de vereeniging heeft sedert ongeveer twee eeuwen niet meer plaats gehad.

De wijze waarop de leden tot de vereeniging geroepen worden is dus afstamming en aanhuwelijking, terwijl de vereeniging zelve, zooals wij later zullen aantonen, thans een zuiver privaatrechtelijk karakter heeft. Dit moet ons echter niet verwonderen, want oorspronkelijk was de vereeniging der Erfgooiers wel ook van een publiekrechtelijken aard, doch dien heeft zij spoedig verloren.

De vreemden waren steeds van het gebruik uitgesloten. Wij moeten nu zien of die uitsluiting geoorloofd was.

Toen nog geen gemeenschappelijke band de gebruikers tot een lichaam vereenigd had, was ongetwijfeld de grondheer alleen bevoegd, om de toelating van vreemden te regelen en hunne nederzetting te weigeren. De belangen van den heer brachten echter mede om naar de landstreek eene bevolking te lokken, welke door ontginning de waarde van het landgoed vermeerderde, zoodat de niet-uitsluiting van vreemden daarmede in verband stond.

Zoodra echter een genootschappelijke band de gebruikers der onverdeelde gronden had vereenigd, brachten ook de belangen en het verkregen recht der vereeniging mede om de toelating der vreemden gezamenlijk met den grondheer te regelen. ¹⁾

¹⁾ In Hofverbänden hatte in der Regel der Herr oder sein Vertreter bei der Aufnahme mit der Gemeinde zusammenzuwirken. Bedingungen der Aufnahme waren die persönliche Anfsizigmachung in der Mark, die Gründung eines eignen Hausstandes (u. s. w.)

In Gooiland ontstond over de toelating eerst strijd, toen de bevolking, vooral te Naarden, aanzienlijk was vermeerderd en het toestaan van het gebruik aan alle bewoners den omvang van het genot der van ouds gerechtigden te veel zou verminderen.

Aan de stad was echter in voortijden de bevoegdheid gegeven aan hare burgers het gebruik toe te staan. De stad had daartoe evenwel geen recht, maar slechts eene bevoegdheid en moest daarbij in acht nemen, hetgeen door het bestuur der vereeniging van de Erfgooiers en door den eigenaar der gronden was bepaald.

Bij den schaarbrief van het jaar 1442 worden uitdrukkelijk de voorwaarden gemeld, waaronder het stedelijk Bestuur van Naarden zou bevoegd zijn, het recht van den veldslag te verkoopen.

Ook de belangen van den grondheer brachten mede om niet aan alle personen het genot der gronden te verleenen en bij het privilege van het jaar 1407 werd bepaald. „Item „zo willen wij, dat niemant onze ghemeynte van „Goylant bruken en zal, hi en heeft landwinninge gedaen „als van outs costumelic ende gewoenliken is.” De bedoeling van den grondheer was om het genot der gemeene gronden alleen door de landbouwende klasse onder de Erfgooiers te doen uitoefenen.

Wanneer wij nu bedenken, dat door het verdeelen van

Im Uebrigen wurde die Aufnahme Anfangs leicht gewährt und selbst begünstigt während später, als die oekonomische Seite des Genossenrechts in den Vordergrund trat, Aufnahme-, Einzugs- und Einschreibegelder verschiedener Art, die als ein „Einkauf“ in das gemeine Gut galten, gefordert und stetig erhöht wurden.

Gierke. t. a. p. deel II. p. 269—271.

de landstreek in meerdere staatsrechtelijke gemeenten de vereeniging der Erfgooiers geen staatsrechtelijke beteekenis meer had, maar alleen nog met betrekking tot de onverdeelde gronden bestond, zooals wij een en ander in de volgende paragraaf zullen aantoonen dan is ons geen enkele reden bekend, waarom het bestuur van de vereeniging, dat zelfs in de geest van den grondheer handelde, niet tot eene uitsluiting van vreemden gerechtigd was.

Ware het genootschap niet van privaatrechtelijken aard geworden, dan zou eene uitsluiting van vreemden, eerst met toestemming van het staatsgezag, gerechtvaardigd zijn geweest.

Dat zelfde privaatrechtelijke karakter van de vereeniging der Erfgooiers moet in aanmerking komen bij de beoordeeling of het lidmaatschap behouden bleef, bij vestiging buiten Gooiland. Oudtijds toen de landstreek staatsrechtelijk als een gemeente gold moest het lidmaatschap door vestiging buiten Gooiland te niet gaan ¹⁾. Maar met het ontstaan van de stad en de dorpen veranderde de aard der vereeniging, zij kreeg een privaatrechtelijk karakter zoodat over het verlies van het lidmaatschap naar hare eigen instellingen moest geoordeeld worden.

Hiermede strijdt niet, dat de uitoefening van de rechten aan het lidmaatschap verbonden door vestiging elders verloren ging omdat als beginsel, steunende op gewoonte-recht gold, dat alleen de leden, die in Gooiland *gezeten* waren, rechten konden uitoefenen. Integendeel was dit een gevolg van den oorsprong zelven van het recht, als eene

¹⁾ Zie Gierke t. a. p. II bl. 281 en 282.

bevoegdheid tot gebruik der gronden, om in de behoeften der bewoners van het oude prædium te voorzien. Hieruit ontwikkelde zich van zelfs later de voorstelling, dat het lidmaatschap niet aan het wonen in Gooiland was verbonden, maar wel de uitoefening der bevoegdheid, welke dit lidmaatschap gaf.

De schaarbrief van het jaar 1568 houdt betrekkelijk de Erfgooiers, die buiten Gooiland gingen wonen, het volgende in : „Item, indien yemant wt Goylandt mitter woene „vertoge, ende jaer ende dach dair wt continuelic bleeffue, „sonder jairlicx te betaelen 't recht daer toe staende, an „handen van den Officier, sal verbueren zijn buerscap, „veltslach ende andere vrijheyden, naer ouder gewoente „van den dorpen van Goylandt. Ende een poirter wt der „stede van Naerden vertreckende ende den tijd voerscr „continuelic wt blijvende sonder licht ende vier middeler „tijd te houden, sal verbueren al alsulke vrijheyden, als „naer ouder geobserveerde gewoente gebruyckt is, mer die op „ter Vuersse in den jurisdictie van Goylant gaen woenen, „sullen 't recht vande scaringe moeghen genyeten, indien „sij dair toe recht hebben.” ¹⁾

Hieruit zou men allicht opmaken, dat de hoedanigheid van Erfgooier tevens werd verloren, vandaar is het belangrijk te weten „hoedanig, indien gevalle, alsdan de Saake bij die van Stad en Lande van Gooyland word behandelt,” „Namentlijk, dat als een Erfgoyer weder komt „woonen in Gooyland en het genot wil hebben van de „Gemeente van Gooyland, Dat hij alsdan aan de vergadering van Stad en Lande van Gooyland, overgeeft syn

¹⁾ Verslag. Perk. Bijl. VII art. 21.

„bescheyden, ten Preuve van sijn Erfgoyerschap van het „Mannelijk Oir, Dewelke bij de vergadering van Stad en „Lande van Gooyland, voldoende gevonden wordende, als- „dan Uitleeveren dit gevolg, Dat sodanig een de scharing „op de gemeente weder word vergunt, en hij als een Erf- „goyer word Erkent, soo als, uitwysens 't voornoemde „Product T. 30. Loco. Gerrit Janse Rinkel, ¹⁾ weeder „sijnde koomen wonen te Hilversum in Gooyland, op den „28^e April 1730 en sulx voor dato van de keur- of schaer- „brief van den 9 Maart 1741, aan deze zijde sub F. 4 loco „geproduceert, is behandelt geworden.” ²⁾

Niet alle Erfgooiers hadden aanspraak op gebruik der gemeene gronden, want er waren ook Erfgooiers die geen gebruik hadden. Het gebruik maken van de gronden was het gevolg van het hebben van een eigen huishouding.

Ongetwijfeld was eertijds alleen de bewoner eener hoeve tot het gebruik der gemeene gronden gerechtigd. Het vereischte van het hebben van eigen huishouding is daardoor als overblijfsel gebleven. Dit werd al in den schaarbrief van het jaar 1404 vastgesteld „Oock mede so „sal men vt elcken huyse, daer twe paer volcx in woent, „twe schaerbeesten meer mogen houden dan vt eene an- „deren huyse daer een paer volcx in woent.” Slechts

¹⁾ Jan Gerritse Rinkel, de vader van genoemden Gerrit Janse Rinkel, van welken laatste de schrijver van dit proefschrift lijnrecht afstamt (6e graad), woonde in Eemnes doch huwde te Blaricum „omdat — zooals in een daarop betrekkelijk stuk, dat in mijn bezit is voorkomt — hij was een erfgooyer, en om ingeval, hij zoon of te zoonen kreege, die bij tijden en wijlen de gemeente van Goyland soude kunnen gebruyken ”

²⁾ Zie stukken proces Scheerenberg Art. 1243—1251.

blijft de vraag over of het huis een eigen bezitting moest zijn, dat uit de aangehaalde plaats niet blijkt. De schaarbrief van het jaar 1442 neemt echter allen twijfel weg, want uit deze woorden „Item, alle weeskinderen die te „samen zitten in hore ouders weer ongescheyden in *bruyckwere*, die moegen houden hoer volle scaringe” volgt, dat ook een gehuurd goed voldoende was.

Tegenover de gezeten lieden stonden zij, die wel tot de vereeniging behoorden maar die, omdat zij geene huishouding hadden of konden hebben, geen gebruik mochten uitoefenen. Het waren de vrouwen, ongehuwde kinderen en de buiten Gooiland gevestigde lieden.

Er bestond dus een groot verschil tusschen beide soorten van leden, wat de bevoegdheid tot gebruik betreft.

Verder bestond er verschil, wat den omvang van het gebruik der gemeene gronden betreft, tusschen de Erfgooiers, die eene eigen huishouding hadden. Dit was een gevolg van de regeling van den omvang van het gebruik naar de behoefte om te bestaan. Derhalve kunnen de tot het genot gerechtigde leden, weder in verschillende klassen onderscheiden worden. De leden derzelfde klasse hadden steeds een gelijken omvang van gebruik doch de regeling van den omvang van het genot der verschillende klassen is nog al eens verschillend geweest. ¹⁾

Van zelf doet zich hierbij de vraag voor of het bestuur

¹⁾ Volle scharing hadden de *gehuwde lieden* die niet met anderen maar zelfstandig huishouding hadden. Dit beginsel is steeds tot heden toe gehuldigd. In 1442 telde de volle scharing acht beesten, in 1568 zes, in 1804 zeven. In 1404 werd de schaarzetting aan acht beëdigde personen toevertrouwd.

Twee paar gehuwde lieden die te samen eene huishouding hielden mochten volgens den schaarbrief van 1404 twee beesten meer weiden dan één paar

van de vereeniging der Erfgooiers nu nog bevoegd is een dergelijke gebruiksregeling vast te stellen. Naar onze meening wel, en is het bestuur uit kracht van de rechtspersoonlijkheid der vereeniging niet alleen bevoegd den omvang van het genot der leden te wijzigen, maar ook om invloed uit te oefenen op het wezen van ieders lidmaatschap b. v. door de opname van vreemden, waardoor het aantal leden vermeerderd wordt. Ook zou het bestuur het vervallen van het lidmaatschap kunnen vaststellen bij niet-voldoening aan zekere bepalingen. De bevoegdheid van het bestuur is echter niet in alle voorkomende gevallen onbeperkt. Zoo kan b. v. een lid minstens vorderen, dat hij een gelijken omvang van genot zal hebben als de andere leden van zijnen rang. Verder moet er op worden acht geslagen, dat ieders genot overeenstemme met zijn behoefte

gehuwden. In 1442 mochten dezen drie beesten meer weiden in 1568 wederom twee- en in 1804 vier beesten meer dan één paar gehuwde lieden.

De weduwnaar of weduwe had blijkens den schaarbrief van 1442 en dien van 1568 slechts de bevoegdheid om één schaarbeest te weiden. In 1804 werd echter bepaald, dat de overblijvende echtgenoot een volle scharing zoude hebben. In het jaar 1404 werd bij den schaarbrief over hunne rechten niets bepaald. In het jaar 1455 werd vastgesteld, dat wanneer de weduwe een Stichtsche van geboorte was, zij geen gebruik mocht uitoefenen, tenzij zij kinderen in leven had.

De langstlevende echtgenoot behield, wanneer er kinderen in leven waren, steeds volle scharing.

Eén weeskind mits van het mannelijk oir had een halve scharing. In het jaar 1442 was de volle scharing bepaald op acht beesten en kreeg het weeskind de bevoegdheid om drie beesten te weiden.

Meerdere weeskinderen hadden eene volle scharing, hoewel de schaarbrief van 1404 omtrent hen geene bepaling inhoudt. De schaarbrief van 1442 meldt niet of er een van het mannelijk oir onder moest zijn. Evenmin die van 1568. De schaarbrief van 1804 bepaalt dit wel.

om te bestaan, voor zoover dit beginsel is overeen te brengen met instandhouding van het geheel.

Als bestuur eener corporatie is de Vergadering van Stad en Lande van Gooiland verplicht deze in stand te houden, hare rechten te beschermen en haar overeenkomstig haren aard en hare regeling te beheeren en aan haar doel te doen beantwoorden, daar het bestuur zelf aan hare inrichting is gebonden.

Behalve dat de uitoefening van het gebruik door vestiging elders verloren ging, zoo geschiedde dit, blijkens de schaarbrieven, ook door het opbreken der huishouding ¹⁾. De vereeniging moest onvermijdelijk te niet gaan wanneer de leden hun genot door anderen konden laten uitoefenen. Slechts eens had een overdracht plaats van een recht tot scharing, dat van de Stad Naarden gekocht was, en wel in het jaar 1592 aan het dorp Laren (zie Perk. Verslag, bl. 49). Het geval is eenig in zijn soort en geschiedde „ten profijte „van het dorp Laren in haren hoogdringenden noot en tot „soulaas van dien om te worden gebruikt of verhuurd.” Wij zullen van deze uitzondering op den algemeenen regel niets meer opmerken, dan dat zij tevens doet zien dat het dorp Laren geen geldelijk belang bij de gemeene gronden had. Het was een gevolg van het zuiver persoonlijk karakter van de vereeniging der Erfgooiers, waardoor deze vereeniging zooveel verschilt met andere dergelijke vereenigingen.

¹⁾ Wer daher z. B. sein Gut an die Erben abtritt und sich auf's Altheil setzen lässt, tritt in die Klasse der Passivgenossen zurück.

(Bluntschli. II 65 f.) Gierke. t. a. p. II § 11, Note 80.

De inhoud van de bevoegdheden der Erfgooiers bevatte overigens oorspronkelijk meer dan het gebruik der gemeene gronden. Zij hadden ook rechten van publiekrechtelijken aard, welke echter nu krachtens onze staatsregeling zijn vervallen.

Het gebruik der leden was het uitvloeisel van hun lidmaatschap der vereeniging. Hiervan verschilde de titel der gebruiksrechten bij uitzondering toegekend aan anderen. Aan sommigen was het gebruik slechts ter bede vergund b. v. aan „de Broeders van oude Naerden; de Susteren binnen Naerden, 't Gasthuys binnen Naerden en de leprosen buyten Naerden” ¹⁾. Op een geheel andere basis steunde het recht van scharing, dat toekwam aan den eigenaar van de hofstede van den bailluw Paulus van Loo afkomstig. Aan die hofstede was het recht van genot der weiden verbonden, waardoor de waarde van voormelde hofstede was uitgebreid. Weder verschilde van dit laatste het gebruik van het bosch dat alleen toekwam aan de Gooiers, die arbeidelijk land hadden en tienden betaalden. Daaruit zien wij den grooten invloed dien oorspronkelijk het landbezit, ten opzichte van het gebruik der gemeene gronden, heeft gehad. ²⁾ Door het uitroeien van het Gooische bosch is het echter niet noodig de voorwaarden voor het boschgebruik hier na te gaan, evenmin als den grondslag van dat gebruik der gronden, hetwelk vroeger als beloo-

¹⁾ Schaarbrieven van 1442 en 1568.

²⁾ Het is o. i. voor den rechtstoestand der Erfgooiers thans van geen belang meer om de rechtsgevolgen na te gaan, welke vroeger het landbezit op de rechten en plichten van de leden der vereeniging heeft gehad. Alle gevolgen van dat landbezit zijn reeds lang verdwenen.

ning aan de bestuurders der vereeniging was toegekend, doch na het jaar 1795, als onbestaanbaar met de toenmalige constitutie van den staat, is ingetrokken ¹⁾.

§ 4. DE VERHOUDING DER VEREENIGING DER ERFGOOIERS
TOT DE STAD NAARDEN EN DE DORPEN IN GOOILAND.

Tijdens de overdracht van de landstreek „Nardinclant” aan Graaf Floris V in het jaar 1280, waren de verschillende buurschappen in Gooiland nog geen zelfstandige gemeenten en zelfs Naarden had nog geen eigen grondgebied, want bij gemelde overdracht is van geen stad sprake en in het jaar 1299 ²⁾ wordt nog melding gemaakt van *Schout en Schepenen van „Nardinclant.”*

De geheele landstreek vormde ongetwijfeld ééne gemeente; en wel een zoogenaamde hofmarkgemeente. Aan dat lichaam behoorde het recht van gebruik der onverdeelde gronden, terwijl de leden van dat lichaam, ieder voor zoover zijn behoefte strekte, het feitelijk gebruik uitoefenden. Intusschen is het wel aan te nemen, dat de bewoners van elke buurschap, als een onderdeel van het geheel onderling aaneengesloten waren en gemeenschappelijke belangen regelden en voorts dat zij gezamenlijk dezelfde weide en heide gebruikten, het digst bij hunne woningen gelegen, onder zoodanige voorwaarden als door de vereenigde bewoners van alle buurschappen op hunne algemeene vergaderingen waren vastgesteld. Ook is het ontwijfelbaar, dat de bewoners in elke buurschap daardoor

¹⁾ Perk. Verslag p. 85.

²⁾ v. d. Bergh. Oorkondenboek II No. 1068 bl. 493.

eigen hoofden en beambten hadden, die hen bij alle belangen vertegenwoordigden, welke niet op de algemeene vergaderingen behandeld werden.

Doch dat alles maakte die buurschappen niet tot zelfstandige plaatselijke gemeenten, want zij bleven een eigen territoir missen.

De bewoners van de buurschap Naarden hadden er evenwel belang bij om hunne rechten en vrijheden uit te breiden en zij wisten vele privilegien van den landsheer te verkrijgen en dezen zelfs te bewegen hun een eigen grondgebied en stadrecht toe te staan. Hierin ligt de oorsprong der stad Naarden. Eerst veel later dan de stad verhieven zich de overige buurschappen tot zelfstandige plaatselijke gemeenten in staatsrechtelijken zin. Nog in het jaar 1404 wordt gewag gemaakt van „onse gheminde lantgoeyers” en de schaarbrief van dat jaar vangt aldus aan: „Wij gemene Waerschap van ’t lant van Goylant”.¹⁾

Het toekennen van meerdere rechten en vrijheden aan de bewoners van Naarden en zelfs het verleenen van een eigen territoir kon geen inbreuk maken op het gebruiksrecht der oorspronkelijke hofmarkgemeente. Dat kon de landsheer niet doen, wel kon deze toestemmen in eene verdeeling der gronden tusschen de Erfgooiers te Naarden en die der buurschappen, doch dit heeft niet plaats gehad, waarschijnlijk omdat de zoogenaamde „lantgoeyers” niet verdeelen wilden, waarom dan ook bij den schaarbrief in het jaar 1404 werd bepaald „dat „die mente, die wij te gaeder leggende hebben op

¹⁾ Over den oorsprong en eersten toestand der Stad en Dorpen in Gooiland, zie Hortensius' werk met aantekeningen van den heer Perk — Utrecht bij Kemink en Zoon — bl. 201 vlg. 219 vlg. 274 vlg. enz.

„Goylant, omgedeylt sal bliuen ten ewigen dage, ten „waer dat wij aen beyden syden die eendrachtelijcken „gescheyden wouden hebben”. ¹⁾ Ook maakt de confirmatie van dezen schaarbrief melding van „lote die die „lantlude teghen onse stede voirsz niet nemen en wouden”. Indien aan de bewoners van Naarden een deel der gemeene gronden bevrijd van alle rechten der landgooiers was aangekomen en wederkeerig de bewoners van Naarden alle rechten op de andere onverdeelde gronden hadden verloren, dan had een geheel andere ontwikkeling kunnen plaats hebben. De bewoners van Naarden zouden allicht in het verloop der tijden hun bijzonder gebruik verloren hebben, want de stad vormde een staatsrechtelijk lichaam, een gemeente. Tot eene verdeling der gronden tusschen de Erfgooiers in de stad en die der dorpen kwam het echter nimmer.

Wel hield het gebruik stand om het genot der gemeene gronden zoodanig te regelen, dat het geschiedde naar gelang van de plaats der inwoning. Ook hield de gewoonte stand, dat de leden van dezelfde woonplaats meer aaneengesloten in de vereeniging der Erfgooiers optraden en ook gezamenlijk vertegenwoordigd werden. Hiervan komt het, dat nog heden het genot plaatselijks-gewijze wordt uitgeoefend en dat de leden van dezelfde gemeente gezamenlijk worden vertegenwoordigd. Dat evenwel oudtijds de vertegenwoordigers dezelfde personen waren, die ook aan het hoofd der gemeente stonden, is niets bevreemdend. Aan wie toch konden zij, die verreweg de grootste meerderheid der burgers of buurlieden

¹⁾ A. Perk. Verslag Bijlage II.

uitmaakten, beter hunne belangen ten opzichte der gemeene gronden toevertrouwen?

Intusschen was door het ontstaan der stad en dorpen het wezen der oude hofmarkgemeente geheel veranderd. Zij had haar staatsrechtelijk karakter verloren. Alleen het genot der gemeene gronden hield de leden bijeen. De vereeniging der Erfgooiers had haar recht op den bodem behouden en hare leden werden op de oude eigenaardige wijzen tot het lidmaatschap geroepen, namelijk door geboorte en opname. Niet door het zijn van poorter of buurman alleen werd men lid van de vereeniging der Erfgooiers. En geen wonder, de stad en de dorpen waren geheel andere lichamen, zonder eenig recht op de onverdeelde gronden.

Alleen kon de stad Naarden aan hare burgers, die geen recht op den veldslag hadden, dat recht verleen, waardoor deze de hoedanigheid van Erfgooier hadden verkregen. Doch dat recht was aan de stad toegekend onder bepaalde voorwaarden, welke tevens in het belang der landlieden waren en door het bestuur der vereeniging van de Erfgooiers waren vastgesteld. Dit blijkt duidelijk uit hetgeen in den tweeden schaarbrief van het jaar 1442 voorkomt en wel „Item, soe en sel die stede van Naerden „geen poirters annemen die veltslach doen moegen op ter „gemeenten, hij en sij rijck ende gegoet tot vier hondert „rijders toe off daerenboven, ende hij sel geven der stede „twyntich dusent steens, binnen twe jaren te betalen.” ¹⁾

¹⁾ Perk. Verslag Bijl. III. Art. 15 Al. 3.

De stoffelijke welvaart dezer personen werkten ook voordeelig voor de landlieden en voorts was de bepaling der steenen voor het platte land van belang, omdat de landlieden zich bij onrustige tijden in de stad terugtrokken, of welker versterking de steenen dienden.

Berustte sinds de vorming van gemeenten de vereeniging der Erfgooiers op een privaatrechtelijke basis een zuiver privaatrechtelijk lichaam vormden de Erfgooiers toen nog niet, want het had ook nog publiekrechtelijke bevoegdheden, o. a. het maken van schaar- en boschbrieven met strafbepalingen.

Het plaatselijk genot en de plaatselijke vertegenwoordiging der Erfgooiers, hoewel een en ander historisch gemakkelijk te verklaren is, hebben echter een belangrijke strijdvraag doen ontstaan, welke voor velen nog niet is opgehelderd.

Er is namelijk beweerd, dat de tegenwoordige burgerlijke gemeenten in Gooiland (de vroegere stad Naarden en de dorpen Laren, Hilversum, Huizen, Blaricum en Bussum) nu als gemeenten en staatsrechtelijke lichamen rechten hebben op de onverdeelde gronden in Gooiland.¹⁾

De schrijver van dit proefschrift kan echter deze meening niet deelen en zal zijn tegenovergesteld gevoelen thans trachten te verdedigen.

Het spreekt als het ware van zelf, dat men tot opheldering van een dergelijke belangrijke vraag allereerst het oog moet slaan op den inhoud der stukken, welke op die zaak betrekking hebben of daarmede in verband staan.

Ongelukkig verspreiden bedoelde stukken in 't algemeen slechts een zeer onvolledig en duister licht en vaak zou men bij een letterlijke opvatting der berichten tot groote tegenstrijdigheden moeten besluiten.

¹⁾ Jhr. Mr. C. Backer. „Verdediging van het regt der Dorps-Gemeenten in Gooiland enz.” Amst. Weddepohl. 1842.

Zoo lezen wij in den schaarbrief van het jaar 1568 ¹⁾
 „Ende alzo die gemeenten leggende in Goylandt den
 „stede van Nairden ende gemeene dorpen voorscr. te
 „samen ongescheyden toecoemen, ende die dorpen nu
 „ter tijt meeste gebruyck ende genyet hebben, soe is t
 „dat die dorpen voorn. in recompensie ten profijte van
 „de stede voorn. jairlicx sullen betalen de summa van
 „testich Karoly guldens van XL grooten vlaams t stuck,
 „beghinnende van date deser letteren, tot expiratie van den
 „voorsz een ende twintic jaren toe, te betalen Martini in
 „den winter, als custinghe onder verbant van allen Rechten
 „ende Rechteren, al onvermindert de sententien, prive-
 „legie van Hartoch Aelbrecht ende anderssins, sonder
 „*nieuwicheydt* an beyden zijden te moegen allegeren ter
 „saike van dezer overcoemste, mer dieselve in heur ge-
 „heele crachte blijvende; in alle schijne off deze contracte
 „nyet gemaecht en ware, zulks den tijt van een ende
 „twintich jaren overstreeken zijnde, enz.” ²⁾

Uit deze plaats zou letterlijk volgen, dat de onverdeelde gronden het gemeenschappelijk eigendom van de stad en de dorpen van Gooiland waren. Daarentegen moeten de gemeene gronden beschouwd worden als een eigendom van de stad en de landgooiers gemeenschappelijk, wanneer wij Hertog Albrecht van Beijeren hooren zeggen: „Want „onse ghetrouwe stede van Naerden ende onse gheminde

¹⁾ Per k. Verslag. Bijl. VII bl. XXXII.

²⁾ Wij haalden juist deze plaats aan om tevens te doen zien op welken titel de uitkeering berust, welke nu nog aan Naarden plaats vindt, niettegenstaande daartegen van de kant der dorpen verzet is gedaan. Zie verder hierover. Per k. Verslag. p. 61 en 62 en Bijl. XVII. p. LXVI.

„lantgoyers langhe tijt onderling ghescheelt hebben, om der „meente, die sy te gader leggende hebben in onsen lande „van Goylant enz.” ¹⁾

In een verpondingsregister komt deze plaats ²⁾ voor betrekkelijk het dorp Hilversum „Seggen voorts dat heurl. kerspel „enz. ende hierenboven een gemeente tot weijlant, daerof de „helft behoert tot Naerden ende dander helft wordt ge- „bruijct bij heml. ende omtrent de dorpen van Huijssem, „Larem, Blaricum ende Buyssem ende hebben oock een „heyde omtrent 1 mijle groot, die ook bij die van Naerden „ende de 5 dorpen van Goylant gemeen gebruykt wort.”

Een dergelijke verklaring ³⁾ vonden wij betrekkelijk het dorp Huizen „Item angaende die neringe zeggen, dat zij „hem generen met bouwen, eensdeels up santlandt, ende „behelpen metter wilderheyt, daer zij heur beesten up weyen, „ende mit koeyen te houden, die te weyen up een gemeen „weye, toebehoorende te zamen Naerden, Hilferssen, Bla- „richem ende hemluyden van Huysen voorsz. ende dat oock „spinnen ende caerden alsoe wel mannen ende wyven.”

Uit het vonnis van 1474 en uit meerdere plaatsen, betrekkelijk de Erfgooiers, moet integendeel opgemaakt worden, dat aan de bewoners van Gooiland het gebruik (als recht) toebehoorde.

Alle deze verschillende onderscheidingen zijn van geringe beteekenis omdat daarbij de eigentlijke strijdvraag niet ter sprake kwam.

¹⁾ Conf: schaarbrief 1404. Perk verslag Bijl. bl. VII.

²⁾ Informatie upt stuck der Verpondinghe betrekkelijk Hollant ende Vrieslant gedaan in het jaar 1514, Leiden A. W. Sijthoff 1866. Zie bl. 234.

³⁾ Enqueste ende Informatie betrekkelijk de schiltaelen van Hollant ende Vrieslant gedaan in 'tjaar 1494; Leiden E. J. Brill 1876. Zie bl. 117.

Vandaar moeten wij bijzonder onze aandacht schenken aan hetgeen over deze zaak voorkomt in de stukken betrekkelijk het proces tegen den heer Abraham Scheerenberg, omstreeks het jaar 1759.

De heer Scheerenberg beweerde, dat Oud-Bussum eertijds evengoed een dorp was geweest als de andere Gooische dorpen en aan Bussum dus een gelijk recht op de heide toekwam als de andere dorpen hadden. Daarentegen beweerden Burgemeesters en Regeerders der stad Naarden mitsgaders de Buurmeesters en Regenten van de dorpen Laren, Hilversum, Huizen en Blaricum, dat oud-Bussum nooit als een op zich zelf bestaand dorp van Gooiland was beschouwd en dat, *al ware zulks het geval geweest*, dan nog alleen aan de Erfgooiers het gebruik toekwam.

Tegen den Heer Scheerenberg traden voor de Erfgooiers de voornoemde overheden op, die beweerden, dat de uitdrukking. „Elks voor sooveel hun aangink”, welke voorkwam achter de vermelding der hoedanigheid der verweerders „niet is te verstaan in dien zin, elk Stad en „Dorp, voor sooveel dezelve een gedeelte in de Gemeente „herideerde want de soogenaamde Gemeente was gemeen „en ongedeelt, sonder *dat de Stad of een Dorp daarin, „met een bijzonder gedeelte participeerde*” ¹⁾.

Verder verklaarden zij „dat in het jaar 1632 een quohier „van verponding was gemaakt, waarbij de Stad van Naarden en ieder Dorp in Gooiland alstoen afzonderlijk . . . „met desselfs Huysen en Landen, in het voornoemde „Quohier van verponding, respectievelijk zijn aangeslagen . . .

¹⁾ Art. 345 en 346 van het proces tegen Scheerenberg.

„Dat de gemeente van Gooyland, nog onder de stad, nog „onder een van de respective Dorpen van Gooyland is „begrepen. Maar als een stuk goed op sig zelve bestaande, „En hetwelk alsoo is getaxeert, in huure, waardig „te zijn Duyzent Gulden Jaarlijks, En mitsdien in het „Quohier van verponding is aangeslagen op een jaarlijkse „somme van twee hondert Guldens dat de voor- „noemde Gemeente, dan begrepen sijnde niet te behooren „onder de stad, of onder een van de Dorpen in Gooyland „en sulx niet onder de Geregte, daarover Particulier ge- „steld, Hetzelve dan ook, een bysonder Gerecht te hebben „is toegekend” ¹⁾.

Deze duidelijke verklaringen, welke afkomstig zijn van hen, die de goederen van de Erfgooiers bestuurden, verdienen vooral de aandacht, omdat ook hierbij de rechten der plaatselijke gemeenten in Gooiland ter sprake kwamen.

Ook verwijzen wij naar de meening van den minister van Binnenlandsche Zaken ²⁾, die de onverdeelde gronden niet rangschikte onder die, welke aan steden en dorpen toebehoorden, maar onder de gronden, waarin de gerechtigde leden eener gemeente betrokken waren.

Maar behalve evengenoemde belangrijke plaatsen en hetgeen wij in den aanvang van dit hoofdstuk meldden, moeten wij ook nog de aandacht vestigen op het feit, dat het gebruik der gemeene gronden ten allen tijde bij de zoogenaamde Erfgooiers is geweest. Ten bewijze hiervan verwijzen wij naar hetgeen de gedaagden in het proces tegen den heer F. Hinlopen, omstreeks het jaar

¹⁾ Art. 1383—1391 en vlg. proces tegen Scheerenberg.

²⁾ Per k. Verslag. bl. 91.

1700 hebben beweerd, waaronder voorkomt: „Dat niet „blijken zoude, dat omtrent de scharing of het gebruik „der gemeente sedert den tijd van drie honderd jaren „eenige verandering voorgevallen was, en in dien tijd nie- „mand tot het recht van scharen (is) toegelaten, dan Gooyers „van geboorte, wier ouders, wat het mannelijk oir betrof, „het regt van veldslag bezaten, of die hetzelfde verkregen „hadden op de wijze . . . hierboven opgegeven.” ¹⁾

Verder verwijzen wij naar de verklaringen van het stedelijk bestuur van Naarden van 26 December 1692 en 11 Januari 1706, welke behelzen: „dat het koopen van „het burgerschap te Naarden en het bezit van huis en „land, geen regt tot de Gemeente of tot scharing geeft, „en dit alleen toekomt aan degenen, die dat regt van de „stad gekocht hebben, of wier ouders van alle oude tijden „de veldslag en het regt tot bescharen van de Gemeente „hebben gehad.”

Bovendien verdient de aandacht, dat de afstand van gronden of andere voordeelen aan de burgerlijke gemeenten altijd en ook nog heden berustte op uitdrukkelijke titels.

Zeer opmerkenswaardig is hieromtrent hetgeen wij vinden bij Beseler. ²⁾ Deze schrijver sprekende van de gemeentegoederen zegt, dat er gemeentegoederen zijn waarvan „Der Gemeinde ein bestimmtes Recht der Aufsicht „der Feldpolizei u. dgl. zusteht, die wichtigsten Eigen- „thumsrechte aber sind bei den Theilnehmern am Ge-

¹⁾ Perk, Verslag bl. 65.

²⁾ System des gemeinen deutschen Privatrechtes, II § 84, p. 55.

„meingut, zu deren Vortheil die Bewirthschaftung geschieht, so dasz Abgaben zu Gemeinde-zwecken besonders „begründet sein müssen, und nur ausnahmsweise eine „Gemeinschaft der Nutzungen zwischen der Gesammtheit „und den Einzelnen besteht Rechtsverhältnisse „dieser Art, stammen aus der früheren Verfassung der Land- „gemeinden her Wo nun anstatt dieser Realgemeinde „die politische Ortsgemeinde eingeführt ist, da bleibt jenen „Theilnehmern am Gemeindennutzen ihr besonders Recht „vorbehalten; sie bilden regelmäszig innerhalb der neuen „Gemeinde eine eigene Privatgenossenschaft, welche ihre „besonderen Interessen selbständig wahrnehmen kann.”

— Zoo berust ook de uitkeering van vijftig gulden, welke ook thans nog de gemeente Naarden geniet op een uitdrukkelijken titel. ¹⁾

In het jaar 1387 had eene toedeeling van zoogenaamde slagen plaats, waarbij ook de stad Naarden gronden verkreeg, welke door haar aan de kerk te Naarden zijn geschonken. ²⁾

Bij den schaarbrief van 1442 verkreeg de stad Naarden het recht om uit den bodem veen te graven, doch de bodem zelf moest blijven „liggen tot hen (Erfgooiers) „aller recht”. ³⁾

Ook bij het accoord van het jaar 1677, ⁴⁾ werd tegen een afstand van gronden aan Naarden geen verzet gedaan.

Verder hadden krachtens accoord en consent van het jaar 1668 aan Naarden en Hilversum afstand van gronden

¹⁾ Zie hiervoor bl. 82.

²⁾ Naarder-privilegieboekje.

³⁾ Art. 40. al. 2 van den schaarbrief. Per k. Verslag bijl. III bl. XIII.

⁴⁾ Per k. Verslag. Bijl. XII.

plaats. ¹⁾ Ook aan Laren zijn gronden afgestaan, doch alleen van wege het Domein-bestuur. ²⁾

Dit alles toont m. i. zoo duidelijk aan, dat de plaatselijke gemeenten geene rechten aan de onverdeelde gronden hebben, dat het wel niet meer noodig zal zijn nog meerdere plaatsen en feiten aan te halen, welke tegen de meening, dat de gemeenten rechten hebben, pleiten. Niet alleen hebben ten allen tijde alleen de Erfgooiers, met uitsluiting der vreemden, het gebruik uitgeoefend, maar bovendien is mij geen enkel stuk of feit bekend, dat voldoende kan geacht worden de rechten der gemeenten te bewijzen.

Behalve de Erfgooiers hebben ook de bestuurders van de vereeniging der Erfgooiers, hoewel deze tevens de overheden der plaatselijke gemeenten waren, altijd het recht op de onverdeelde gronden beschouwd als toebehoorende aan de gezamenlijke Erfgooiers.

Het gevolg hiervan moest zijn, dat de bedoelde gemeenten zich nu niet meer met de rechten der Erfgooiers moesten inlaten, nochtans is het bestuur van de vereeniging der Erfgooiers gekomen aan een collegie genaamd. „De „vergadering van Stad en Land van Gooiland” en bestaande uit de Burgemeesters van Naarden en de vijf andere gemeenten, de vroegere dorpen, benevens uit twee gecommitteerden door den Gemeenteraad in elke gemeente van Gooiland.

¹⁾ Per k. Verslag p. 61. § 3.

²⁾ Per k. Verslag. p. 73.

In het jaar 1761 verklaarden eenige rechtsgeleerden te 's Hage aangaande dat collegie „dat, over de gemeente van Goyland, Burgemeesteren van Naarden en Buurmeesteren van Laren, Hilversum, Huizen en Blaricum, te zamen daartoe een vergaderd ligchaam uitmakende (schoon „zelf geen Erfgoyers zijnde), het regt van magistratuur „oefenen, aen welke oversulks het regt van regeering, be- „heering en bestiering over dezelve gemeente toebehoort.”¹⁾

Jhr. Mr. C. Bakker zegt²⁾ „Er bestaat evenmin twijfel „omtrent de vraag, wie de vertegenwoordigers der geregtigden zijn. Als zoodanig worden erkend de gezamenlijke „leden van eene vergadering bekend onder den naam van „Vergadering van Stad en Land.”

De eerste schaarbrief in het jaar 1404 is vastgesteld door „de gemene Waerschap van t'lant van Goylant en „die goeden luyden van Naerden”, toen waren de buurschappen nog niet in dorpen ingedeeld. De tweede schaarbrief van het jaar 1442, door „Burgemeesters, Schepene „ende Raede der stede van Naerden ende wij gemeen Buyrmeesters naegenoomt, mit naemen in den vier dorpen van „Goylant.” De derde schaarbrief in het jaar 1455 door „Burgemeesters, Schepene ende ghemenen Rade der stede „van Naerden, ende wij gemeene Waren vten vier dorpen „van Goylant.” De Schaarbrief van het jaar 1568 door „Burgemeesteren, Schepenen, Raden der steden van Naerden en de Buyrmeesters van den dorpen in Goyland. . .

¹⁾ Perk. Verslag p. 57.

²⁾ Zie de brochure getiteld „Wie zijn de Geregtigden tot het gebruik van de gemeente van Gooyland? Nederl. Jaarb. voor R. en W. D. II stuk II bl. 246.

„mit rijpe deliberatie van dengheenen die hier over ge-
„roepen behooren te wesen ende bij heurlieder expresse
„consent.”

Wij zien hieruit, dat de schaarbrieven door het stedelijk bestuur van Naarden en de Buurmeesters der dorpen werden vastgesteld. Ditzelfde had plaats bij het maken van boschbrieven, waarbij de heeren van Nijenrode mede partij waren, omdat deze met het Maarschalk-ampt van Gooiland beleend waren, waarmede recht op het bosch verbonden was. ¹⁾ Ook in rechten en bij accoorden traden dezelfde personen op, soms onder andere namen, doch vereenigd tot één Collegie „de Vergadering van Stad en Lande van Gooiland”.

Oorspronkelijk hielden de bewoners der landstreek algemeene vergaderingen. Nog omstreeks het jaar 1326 had eene vergadering plaats, hetgeen blijkt uit het verbod van 30 December 1326 door Graaf Willem van Henegouwen; deze verbood aan „zijne goede lieden van Ghoyland gemeenlike alle ghader te samen te komen op het „blasen van den horne om met twee raadsliede van den „gemeenen lande overeen te draghen, begeerende zulk „eene verzameling niet, tenzij bi onsen baeliu of bi onsen „scoute.”

Later hadden nog zoogenaamde buurspraken plaats ²⁾ en op den 23sten Januari 1811 werd te Naarden eene vergadering gehouden, waarop 808 der opgeroepen Erfgooiers verschenen zijn. Die vergadering had plaats naar aanleiding van de wetten van koning Lodewijk, waardoor eene

¹⁾ Per k. Aant. op Hortensius bl. 256.

²⁾ Per k. Verslag p. 353.

beslissing over de wenschelijkheid om tot verdeelen der gemeene gronden over te gaan, noodzakelijk was.

De wenschelijkheid daarvan werd met eenparige stemmen verworpen.

Maar in het algemeen trad anders het College „de vergadering van Stad en Lande van Gooiland” voor de belangen en rechten der Erfgooiers op.

Hiervoor, zie bl. 73—75 hebben wij reeds melding gemaakt van de bevoegdheid en den plicht van gemeld College om als bestuur van de vereeniging der Erfgooiers handelend op te treden, hetgeen moet geacht worden op overoud gewoonterecht te berusten.

De vereeniging der Erfgooiers kan als rechtspersoon niet zelve handelen, voor haar moeten dus personen optreden wier handelingen als die van de vereeniging worden aangemerkt.

Dr. Windscheid ¹⁾ zegt „welche Personen befugt „sind mit dieser Wirkung für die juristische Person zu „handeln, lässt sich eine allgemeine Regel nicht aufstellen. . . . „Bei den Corporationen is zunächst auf ihre Verfassung „zu sehen, welch auf Gesetz, Autonomie (statut) Herkommen (Observanz) beruhen kann.”

Eene uitdrukkelijke instelling van het collegie, dat voor de Erfgooiers handelend optreedt, heeft voor zoover mij uit de geschiedenis bekend is, noch van de zijde van den landsheer noch van de kant der Erfgooiers, plaats gehad. Waarschijnlijk was het een gevolg van voormeld verbod van Graaf Willem van Henegouwen.

Deze vergadering van Stad en Lande van Gooiland regelt

¹⁾ Pand I § 59 bl. 155.

vooral de wijze en omvang van het gebruik. Maar ook in rechten en bij accoorden trad steeds de vergadering van Stad en Lande voor de vereeniging der Erfgooiers op, zelfs nadat de eigendom der gemeene gronden aan de vereeniging was gekomen.

Welke de grens van de bevoegdheid der vergadering van Stad en Lande van Gooiland is moet uit de instellingen van het lichaam der Erfgooiers blijken. (Art. 1692 B. W.)

In elk geval achten wij de vergadering onbevoegd tot die handelingen welke strijden met het doel der vereeniging en de rechten der individueele leden. ¹⁾

Wat nu de moeilijke vraag betreft, of de bevoegdheid der Vergadering van Stad en Lande om de vereeniging der Erfgooiers te vertegenwoordigen, een recht dan wel meer een plicht is, zoo antwoorden wij, dat het ons toeschijnt, dat de vergadering slechts gemachtigde is van de vereeniging der Erfgooiers, en dat zij tot al die handelingen bevoegd is, welke de Erfgooiers reeds zoovele eeuwen aan haar hebben overgelaten. Maar door die overlating deden de leden geen afstand van hun recht om zelven hunne zaken waar te nemen, maar zij moeten geacht worden door haar stilzwijgen genoeg te nemen met de handelingen der vergadering van Stad en Lande. Dat college blijft echter aan de vereeniging verantwoordelijk evenals ieder lasthebber aan zijnen lastgever, en de Erfgooiers hebben te samen vergaderd, het recht om de macht (last) der vergadering te verminderen, te verhoogen of te

¹⁾ Zie omtrent deze materie Windscheid Pand. I. § 59 en Besele t. a. p. § 69.

wijzigen. Doch zoolang de Erfgooiers niet bijeen zijn, kunnen zij niet handelend optreden en hebben zij dus inderdaad geen macht over de vergadering, maar zij kunnen zich vereenigen ter behartiging hunner rechten en dan eerst moeten zij geacht worden hunne belangen te kunnen waarnemen (Art. 1390. B. W.)

Behalve de vergadering van Stad en Lande van Gooiland bevonden zich in elke gemeente van Gooiland twee zoogenaamde meentmeesters, belast met het dagelijksch toezicht en beheer van bepaalde gronden. Zij zijn afhankelijk van hen door wie zij benoemd zijn. In het eerste hoofdstuk van dit proefschrift maakten wij reeds van die personen melding.

HOOFDSTUK VI.

De wetten, welke de rechten der Erfgooiers beheerschen en het wetsontwerp van 7 Mei 1882.

Mr. Pleyte toont ons in het derde en vierde Hoofdstuk van zijn proefschrift, getiteld: „De rechtstoestand der marken in Nederland” aan, welke de aard der marken is en door welke wetten die Marken beheerscht worden.

Volgens genoemden schrijver waren de marken voor de Grondwet van 1798 zelfstandige lichamen, welke een publiekrechtelijk karakter droegen; zij maakten zelven keuren, welker nakoming door strafbedreigingen verzekerd werd. Deze bevoegdheid der marken was reeds zeer oud, terwijl het toenmalig souverain gezag (de provinciale Staten) zich daartegen niet heeft verzet.

Doch na de Grondwet van 1798, waardoor de souveriniteit der provinciale Staten vernietigd werd, konden de marken slechts aan den wil van den grondwetgever eenig publiekrechtelijk gezag ontleenen. Dit heeft na dat jaar niet plaats gehad, zoodat thans de marken moeten beschouwd worden als privaatrechtelijke corporatiën.

Ook toont ons genoemde schrijver aan, dat de marken steeds als zedelijke lichamen zijn erkend.

De tiende titel van het derde boek van ons Burgerlijk Wetboek handelende „van zedelijke ligchamen” is dus op markenvereenigingen van toepassing „voor zoover ten minste „hun rechtstoestand niet reeds door vroegere verordeningen „geregeld was en deze verordeningen niet door het B. W. „zijn afgeschaft.”

Met die verordeningen worden bedoeld de wetten van koning Lodewijk van 16 Grasmaand 1809 en 10 Bloei- maand 1810 alsmede het Koninklijk besluit van laatstge- melden datum, ter uitvoering van eerstgenoemde wet. Er is beweerd, dat die wetten thans niet meer gelden, doch op goede gronden toont Mr. Pleyte aan, dat die ver- ordeningen, noch door de inlijving van ons land bij Frank- rijk, noch door de latere invoering van den Code Civil en van het Burgerlijk Wetboek, zijn vervallen.

Gemelde verordeningen zijn vooral van belang, omdat zij de ontbinding der markgenootschappen regelen, waarin Art. 1700 B. W. geene verandering heeft gebracht. Genoemd artikel handhaaft eerder die verordeningen.

Uit kracht van den veranderden regeeringsvorm in het jaar 1798 verloor nu de vereeniging der Erfgooiers de bevoegdheid om verbindende verordeningen vast te stel- len, waarbij straffen ingeval van overtreding werden be- dreigd. Bij de schaarbrieven van 1804 en 1825 zijn echter de strafbepalingen gebleven. Blijkens den schaarbrief van 1825, twijfelde de vergadering van Stad en Lande van Gooiland zelve aan de bevoegdheid tot het uitvaardigen van bedoelde verordeningen. Art. 5 der bijvoegingen van den ouden schaarbrief van 1804 houdt o. a. in „Bijaldien „blijken mogt, dat de in de voormelde thans gerenoveerde

„schaarbrief vervatte Boeten, Poenaliteiten en formen, uit „hoofde van tegenstrijdigheid met de tegenwoordige be- „staande of te maken wettelijke bepalingen van Justitie en „Politie, niet alzoo mogten kunnen worden geëxecuteerd, als- „dan bij de Executie zullen gewijzigd worden naar, en zooveel „mogelijk overeengebragt met de alsdan bestaande wetten.”

Thans kan wel, met betrekking tot de leden, voor over- tredingen worden gewaakt door bepalingen vast te stellen, welke de leden dan als zoodanig verplicht zijn na te komen. Art. 1697 B. W. Overigens waken ook voor de rechten van de Erfgooiers de bepalingen van den Code Penal en van het Burgerlijk Wetboek.

Op de ontbinding van de vereeniging der Erfgooiers zijn voormelde verordeningen van koning Lodewijk toe- passelijk. De ontbinding is thans mogelijk mits met meerderheid van stemmen.¹⁾ Op den 23sten Januari 1811 heeft eene stemming over de verdeeling der heide plaats gehad, maar alle aanwezige Erfgooiers, 808 in aantal, ver- klaarden zich tegen de verdeeling.

Wat nu de bepalingen van titel X van het 3de boek B. W. betreft moeten wij opmerken, dat in de meeste ar- tikelen wordt verwezen naar de instellingen, overeenkomsten en reglementen, welke elk zedelijk lichaam beheerschen. Zoo ook worden de rechten en verplichtingen der bestuur- ders van het genootschap der Erfgooiers, alsmede de rechten en verplichtingen der leden, voornamelijk geregeerd door hetgeen door het bestuur der vereeniging op bevoegde wijze is vastgesteld. Toch zijn ook de art. 1692 en 1693

¹⁾ Art. 15 van het Kon. Besl. van 10 Bloecimaand 1810. (Bijv. van 't Staatsbl. no. 161) ter uitvoering van de wet van 1809.

B. W. voor de vereeniging der Erfgooiers zeer belangrijk, als thans de rechten en verplichtingen van het bestuur aanwijzende.

Ten slotte wenschen wij nog melding te maken van het ontwerp van wet houdende bepalingen ter bevordering van de verdeeling van markgronden, hetwelk op den 7^{den} Mei 1882 bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal is ingekomen.

Gemeld ontwerp omvat in de bijbehorende staat van markgronden, waarop de wet bij aanneming toepasselijk zal zijn, ook de onverdeelde gronden in Gooiland.

De aanleiding tot het indienen van het ontwerp is te zoeken in de meening, dat het wenschelijk is, dat de woeste gronden in Nederland in vruchtbare landen of bosschen worden herschapen. Dit is ook de bedoeling der Regeering zooals blijkt uit de Memorie van Toelichting van genoemd ontwerp.

Over de wenschelijkheid van dezen maatregel in het algemeen, is het hier de plaats niet te spreken, doch wel moeten wij nagaan of bij gemeld ontwerp, met betrekking tot de gronden in Gooiland, wel goede rechtsbeginselen zijn in acht genomen.

Het laatste meenen wij te moeten ontkennen.

In de Memorie van Toelichting van meergemelde wet wordt uitdrukkelijk gezegd, dat een der beginselen, waarvan het wetsvoorstel is uitgegaan, bestaat in „toepassing van „het beginsel van art. 1112. Burgerlijk Wetboek, zoodat „ieder desverkiezende door de verdeeling der mark zijn „aandeel uit de gemeenschap kan verkrijgen in vrijen „eigendom.” ¹⁾

¹⁾ Bl. 7 der memorie Bijl. 163.

Art. 1112 B. W. bevat den bekenden regel, dat niemand genoodzaakt is in een onverdeelden boedel te blijven. Dat art. komt dus hen te hulp, die goederen of rechten gemeenschappelijk met anderen hebben, want hij, die in een dergelijke rechtsbetrekking met anderen tot eene zaak staat, is in zijn recht van beschikking over die zaak binnen enge grenzen besloten. „Geen wonder, dat juist daarom „hem het recht is toegekend, om te vorderen, dat aan „den geheelen toestand, aan de geheele betrekking een „eind worde gemaakt door middel van eene werkelijke ver- „deeling, hetzij van 't goed zelf, hetzij van zijn waarde.” ¹⁾

Waar echter het goed, zooals de gronden in Gooiland, aan eenen rechtspersoon toebehoort, kan natuurlijk van eene toepassing van gemelden regel van art. 1112 B. W. geen sprake zijn. De leden van den rechtspersoon staan ten opzichte van zijne eigendommen gelijk aan derden.

Nu bestaat er twijfel of de marken als zedelijke lichamen moeten worden beschouwd.

Mr. Pleyte houdt de marken voor zedelijke lichamen „en in de weinige vonnissen en arresten in marken- „zaken gewezen worden de marken dan ook steeds als „zedelijke lichamen erkend.” ²⁾

Naar het ons voorkomt zijn echter die Markvereenigingen, waar het lidmaatschap een gevolg is van grondbezit of van een voor overdracht en erfopvolging vatbaar vermogensrecht geen zedelijke lichamen maar maatschappen, zoodat de leden der maatschap ook pro indiviso eigenaars der gemeene gronden zijn.

¹⁾ Prof Opzoomer. Het B. W. verklaard, deel IV bl. 437.

²⁾ Mr. Pleyte t. a. p. bl. 157.

Zoolang de maatschap bestaat, hebben hare leden geen recht verdeling van de goederen der maatschap te vorderen, maar na de ontbinding der maatschap komt eerst het beginsel van Art 1112 B. W. te pas. Van daar zijn de artt. 1686 en 1687 B. W. voor bedoelde marken zeer gewichtig.

Omtrent de vereeniging der Erfgooiers kan echter o. i. geen twijfel bestaan of zij heeft rechtspersoonlijkheid en den eigendom der gronden. Zoolang dus de rechtspersoon in wezen is, heeft geen Erfgooier enig zakelijk recht op de gronden. Voor die vereeniging doet dus het beginsel van art. 1112 B. W. niets af, en het mag vreemd heeten zich op dat beginsel te beroepen om de verdeling der gronden te bevorderen, zooals in de memorie van toelichting van het wetsontwerp van 7 Mei 1882 heeft plaats gehad.

De bepaling dat één enkel Erfgooier het recht heeft om verdeling der gronden te vorderen is niet te verdedigen en in strijd, niet alleen met de beginselen op zedelijke lichamen van toepassing, maar ook met art. 147 der Grondwet. Letten wij op de overeenkomsten aangegaan uit kracht van de K. B. van 12 Januari 1836 N°. 85 en 2 Augustus 1843 N°. 52, waarbij het Domeinbestuur den eigendom der landen aan de Erfgooiers (als eenheid) afstond, dan volgt daaruit, dat ook het Domeinbestuur erkende: 1° dat de Erfgooiers eene corporatie uitmaken, waarmede het Domein contracteert; 2° dat die corporatie, niet de individueele leden pro indiviso, eigenares der landen is, zoodat elke beschikking of eisch van eenen enkele is uitgesloten en geene wet op den eigendom der corporatie kan inbreuk maken of het moest eene onteigeningswet zijn.

Intusschen wordt de billijkheid van de toepasselijk verklaring van den regel van art. 1112 in de Memorie van toelichting van voormeld wetsvoorstel verdedigd, op grond van hetgeen voorkomt in art. 120 van het Derde Boek van het Landrecht van Drente, alwaar „van het scheyden van de gemeene Markte” gehandeld wordt en waaruit blijkt dat de eigenaar van twee volle waaren scheiding der mark kon vorderen.

Dat het gemelde landrecht voor de marken in Drenthe eenige waarde kan hebben is mogelijk, hoewel het mij voorkomt, dat het den ouden regel van de markeboeken „in marckesaken sullen die meesten die minsten volgen”¹⁾ niet heeft gehuldigd, want uit gemelden regel moet niet worden opgemaakt, dat de minderheid verdeling kon eischen, maar wel dat zij die kon beletten.

Omtrent de vraag of de Erfgooiers zelven de verdeling der gronden zouden wenschen, kunnen wij zeer kort zijn. Ongetwijfeld zullen er enkele Erfgooiers gevonden worden, die, omdat zij thans geene voordeelen uit de onverdeelde gronden trekken, de verdeling zullen vragen. Maar verreweg de meerderheid der Erfgooiers zijn nog landbouwers en kunnen voor de uitoefening van hun bedrijf de gemeene heide en weiden niet missen, waaruit zij thans zooveel voordeel trekken, dat vooral zij, die te Laren, Blaricum en Huizen wonen, onbezorgd de toekomst te gemoet zien. Voor hen zou dus de verdeling een ramp zijn. De overige Erfgooiers, die nu slechts geringe voordeelen uit de gemeene gronden kunnen trekken en ook vele, die geene landbouwers zijn en daarom in het geheel geen genot der

¹⁾ Mr. Pleyte, t. a. p. bl. 157.

gronden hebben, zullen het geringe voordeel, hetwelk zij door de verdeeling zouden verkrijgen niet verkiezen voor hunne hoedanigheid van Erfgooier, welke ook op hunne mannelijke nakomelingen overgaat. Deze zullen ongetwijfeld het gevoelen van één mijner voorouders deelen en met hem zeggen „het kan voor mijn kinders en kintskinders nog te passe komen.” ¹⁾

¹⁾ Verklaring van 26 April 1730, welke in mijn bezit is.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Ten onrechte wordt bij het wetsontwerp van 7 Mei 1882 het beginsel van art. 1112 B. W. toegepast, om tot verdeeling der markgronden te geraken.

II.

Art. 489 B. W. had moeten luiden: „Indien ingeval van *onnoozelheid*, *krankzinnigheid* of razernij de curatele niet is verzocht door de personen, in het vorige artikel omschreven, is het openbaar ministerie daartoe verplicht.

III.

Onder „*rechtverkrijgenden*” bedoeld bij art. 1354 B. W. moet men niet verstaan den successor singularis in den eigendom der zaak waaromtrent is overeengekomen, zooals ten onrechte bij vele vonnissen en arresten is aangenomen.

IV.

Aan de verplichting tot vergoeding der schade door een dier veroorzaakt, kan de schuldenaar zich niet onttrekken door een beroep op overmacht

V.

De executeursaanstelling bij openbare acte, kan bij de onderhandsche acte, bedoeld in art. 982 al. 1 B. W. niet herroepen wel gewijzigd worden.

VI.

Het in den handel gebruikelijke volgbriefje heeft niet

de kracht om bezit of eigendom der goederen over te dragen.

VII.

Het voorrecht door de wet aan commissionairs toegekend op de goederen, welke zij van hunne lastgevers onder zich hebben, draagt het karakter van pand.

VIII.

De bijvoeging van de woorden „ook vóór deszelfs terug-gave” in art. 119 al. 2, W. v. K., verdient afkeuring.

IX.

De rechtspraak over de vordering van den dienstbode tot afgifte van zijne goederen bij het verlaten van de dienst, behoort niet krachtens art. 39, no. 3. R. O. tot de bevoegdheid van den kantonrechter.

X.

Volgens ons recht heft de verjaring der persoonlijke rechtsvordering ook de verbintenis zelve op.

XI.

Lijfswang, met het doel om den schuldenaar tot betaling eener geldsom te noodzaken, behoort, behoudens enkele uitzonderingen, te vervallen.

XII.

De opsomming van de middelen tot uitlokking in art. 47, no. 2 N. S. W. verdient zoowel theoretisch als praktisch afkeuring.

XIII.

Tusschen de art. 436 en 437 van het W. v. Strafv. bestaat geenerlei verband.

XIV.

Art. 27 N. S. W., dat een met recht bestreden beginsel inhoudt, is bovendien overbodig door de vrijheid van den rechter in het bepalen van de hoegrootheid der straf.

XV.

De kennisneming van geringe misdrijven moest aan een alleensprekend rechter zijn opgedragen.

XVI.

De benoeming van den Burgemeester door den Koning is overeenkomstig de beginselen van ons regeeringsstelsel.

XVII

Te recht overwoog de H. R. bij arrest van 7 Januari 1859, „dat, hoe algemeen de strekking moge wezen van art. 133

„der Grondwet, echter onder de woorden *besluiten der*
„*Staten* de uitspraken van Gedeputeerde Staten over ge-
„schillen, krachtens bijzondere wetten te hunner beslissing
„gesteld, niet zijn begrepen.”

XVIII.

Het beginsel van art. 131 al. 1 der Gw. eischt veran-
dering van art. 129 al. 3 der Gw.

